

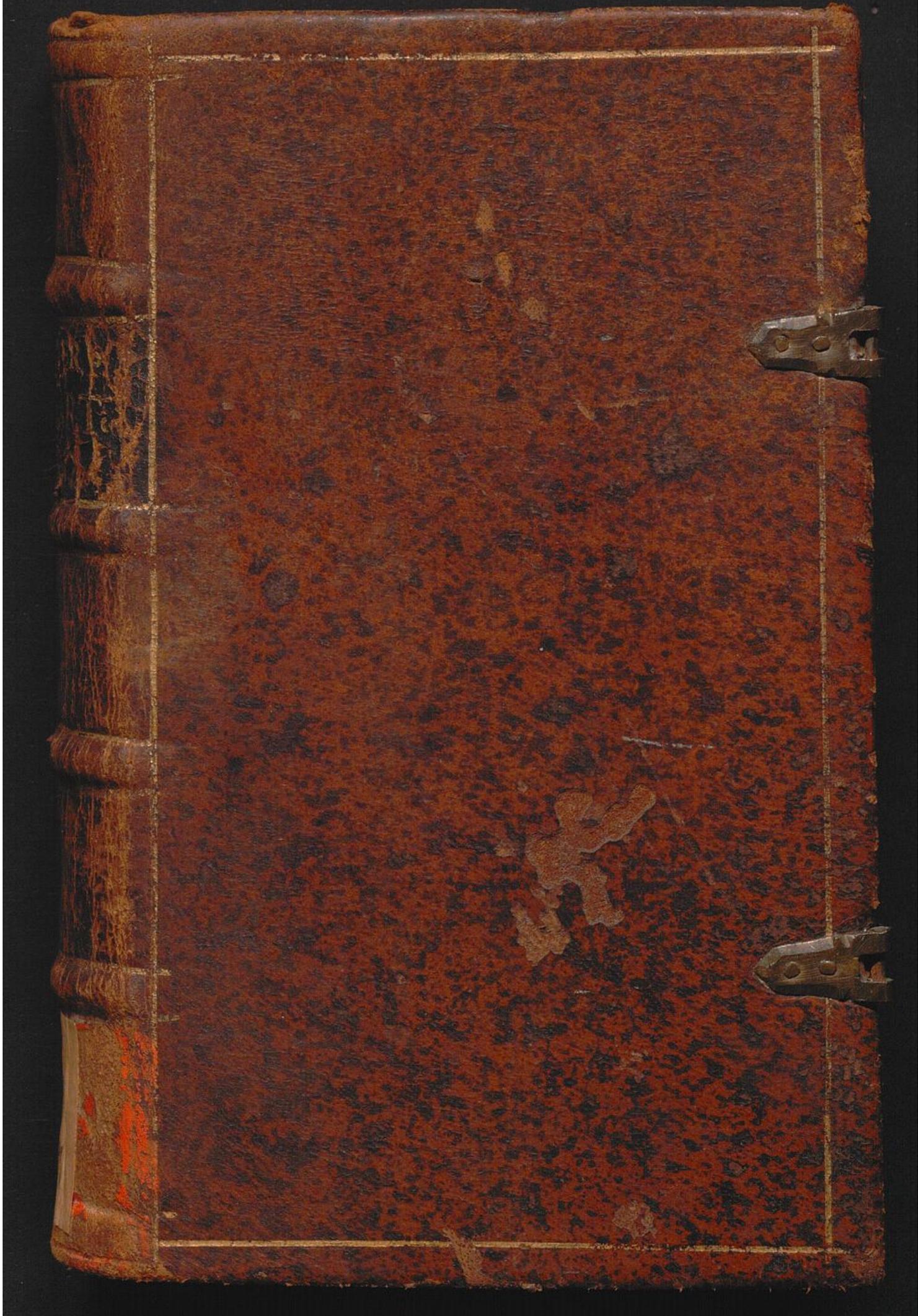
UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Den Advocaet Van Qvaede Saeken Met Naeme Daniel Van
Henghel Predikant Tot Uytrecht**

Hazart, Cornelius

Antwerpen, 1673

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71559](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71559)

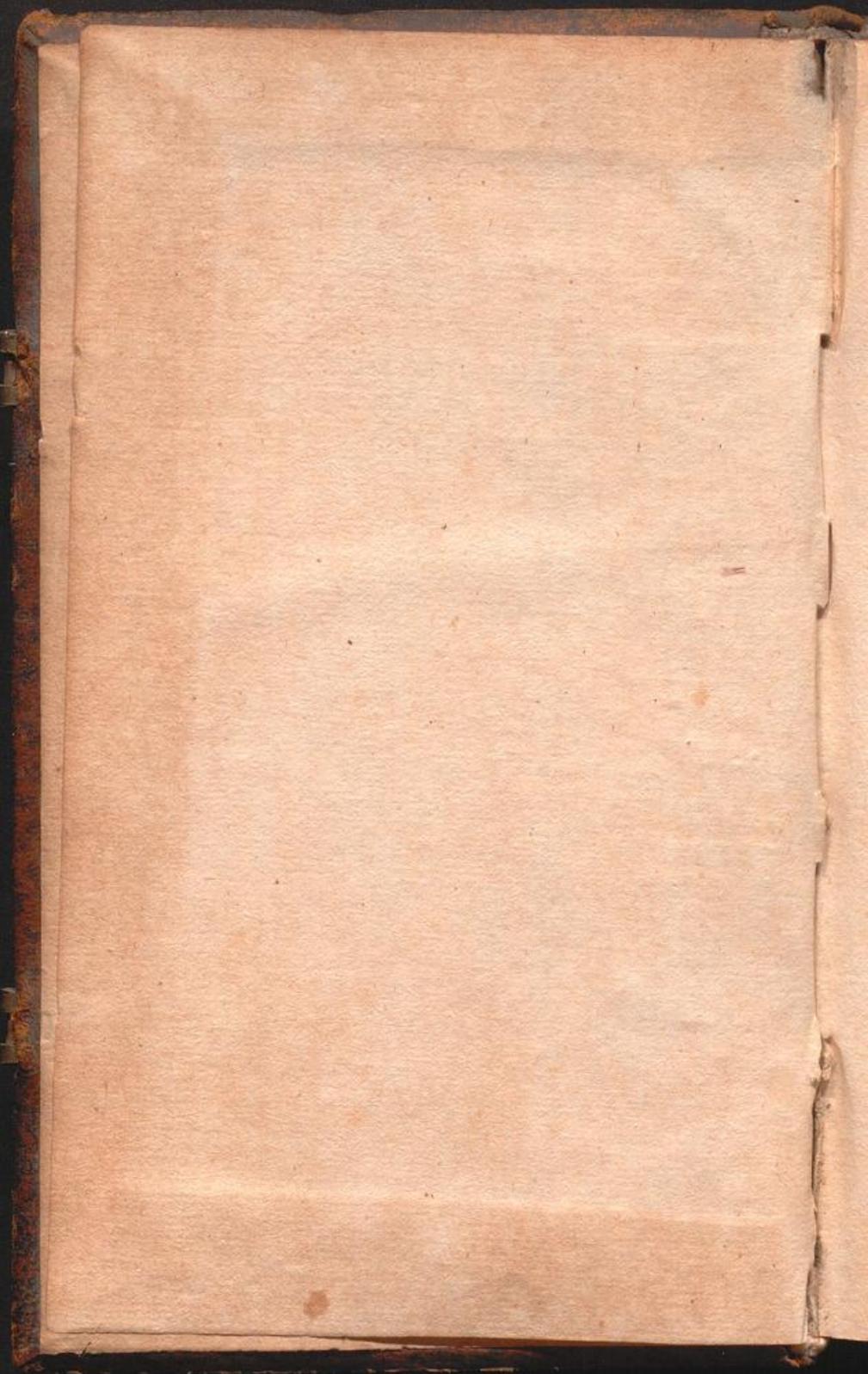
F. VI. 31.

Th. 6191.

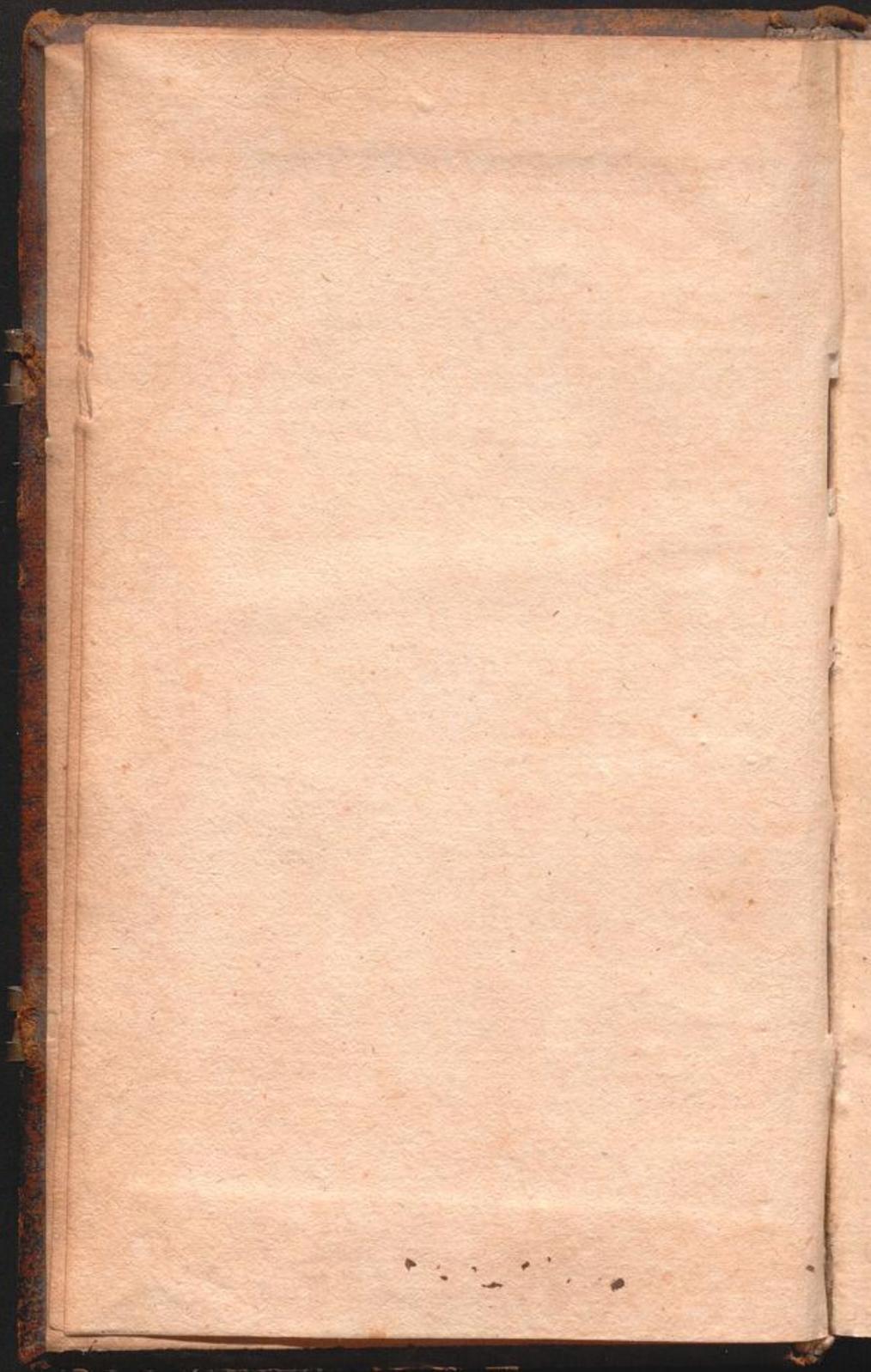

13

23.

DEN ADVOCAET

VAN

QVAEDE SAEKEN

MET NAEME

DANIEL VAN HENGHEL

PREDIKANT

TOT UYTRECHT

VERTOONT DOOR DEN EERW.

P. CORNELIVS HAZART,

Priester der Societeyt IESV.

TANTWERPEN,

By Michiel Cnobbaert, by het Professen-huys
der Societeyt IESV, in S. Peeter 1673.

AVGVSTINVS

de agone Christiano cap. 15.

De kettters dwaelen veelsins om dat se
hooverdigh zijn, ende sy en konnen niet
leeren, om dat se niet en willen ghe-
looven.

TOT DEN LESER. 3

En voornoemden Predikant Daniel van Henghel heeft op dit loopende jaer laeten drucken een schriftje met desen tijtel: *Het af-keer ende bitterheyt over 't verschil der religie ghematight ende recht bestiert; midts-gaders medelijden met de dwaalende, ende sachtmoedighe onderwijfsinghe der selve: door Daniel van Henghel, bedienaer des Godlycken Woorts in de roemeyne Iesu Christi tot Vytrecht, ghedruckt t' Vytrecht by Joannes van Paddenburgh, ende Willem Clerck Boek-verkoopers. Anno 1673.*

Soo haest als ick dit schrift niet meer als met een ooghe hadde doorsien, quaemen my datenick te voren de volgende woorden van Salomon Prov. 6. v. 2, *Desen man is verstrickt in de woorden van sinen mont, ende ghevanghen in sijne eyghen discoursen.*

Doch de verwaentheydt sijns ghemoets heeft hem soo verre vervoert ende verblindt, dat hy ghelijck is gheworden aen de ghene daer den Prophet Isaias van spreekt Cap. 5. v. 20, *de welke quae seyden goet te zyn, ende het goede quae, die verduyfften stelden tot licht, ende het licht tot duysterissen, die het bitter tot soet stelden, ende het soete tot bitterheydt.*

Want al wat hy in de Roomsche Kercke voor quae ofte voor dwalinghen uytroept, ter contrarie in sijne Secte voor oprecht ende goet keurt; en moet niet meer als enckelijck omghekeert worden, ende het ghene dat in sijne verblinde ooghen quae was, sal goet zyn, ende het ghene dat goet was, sal quae zyn; inder voeghen dat sine eyghen wapenen teghen hem ende teghen sijne

zijne Secte ghestelt zijnde, ons konnen dienen om haer den doot-steeck te gheven.

Maer het ghene dat ick boven al hebbe verwondert, is, dat soo een persoon, de heele *Roomsche Kercke*, daer duysent gheleerde ende uytsiekende mannen teghen een van de *Calvinisten* te vinden zijn, sich vermeet ende verftout t'onderwijzen; soo een persoon, segghe ick, die nauwelijcx eens zijnen neus in de boeken vande *Catholyke leeraers* ghesteken heeft om te sien hoe sy hondert en hondert-mael alle die praetjens hebben beantwoort: Want hy, naemelijk in materie van de *HH. Sacramenten*, van alle haere voornaemste argumenten en wederlegginghen niet eens mentie en maeckt, maer loopt met zijne kop henen, praetende van zijne stucken met open kele teghen den windt, als of er niemant dan hy alleen en zijns ghelijcke in de werelt en waer, ofte dat hy alleen de wijsheyt ende verstant vande *Schrijftuer* hadde.

Maer laet ons *ad rem* komen, ende bewijsen dat hy oprechtelijk eenen *Advocaet van quade saken* is (soo als mijn opschrift aenteekent) als hy zijne leer-stucken als goet wilt verdedighen, ende die van de *Roomsche Kercke* wilt doen passeren voort quaet: Doch 't is den goeden man te vergeven, want, soo als ick klaerlijk sie, 't is meer toe te schrijvē aen zijne onwetentheyte ende onervarentheyte, als aen moetwilligheyt: Wy sullen dan dien grooten Doctoor die de heele werelt hier komt onderwijzen, toonen, dat hy eerst sijn selven sou moeten gheleert, ofte van zijne meesters ghevraeght hebben hoe ende wat hy moest leeren.

EERSTE DEEL.

Van het aenroepen der Heylighen, &c.

I. ARTYKEL.

Onwetentheyt van Daniel Henghel
aengacnde het bedwanck tot
de Religie.

De religie / seyt hy / Pag. 4. en behoort niet te
gaen tot tyrannie / geweld / verbolginge / dwanck
consentie / ende het dooden der ghene die men
betteren hout.

Boort eerst / my dunckt dat desen man gheen onder-
sicht en siet tusschen jemandt dooden doot tyrannie ,
of doot geweld.

Hy moest weten dat tyrannie bestaet naemelijck in
dooden bande onnossele teghen alle rechten en wet-
ten / maer het dooden doot geweld, dat is / teghen den
gheest ende danck van de ghene die ghedoodt worden / ge-
gheuen oock wettelijck ende volghens de rechten /
Magistraten en Prinsen ten opsichte bande mis-
daden: Het eerste is moorden , het tweede is

ste / wat wilt Daniel hier mede segghen / ofte be-
spreken dat de Catholijcken tyrannen gheweest sijn /
maer hy de eerst opkomende Calvinisten hebben ge-
sicht wie sal dit konnen aen-nemen als die gheen d.
van den 28. kan. wel hoe waeren dan die eerste Cal-
vinisten onnossele die het heel landt in blam ende byer-
den die niet alle de ghesetelijcke ergher lees-
ten als beesten die de kercken / ghelijck als pu-
de straet schenders / veroofden van al het gout en
sijner die teghen haeren wettighen Coninck rebel-
leren waeren dese monsteren van menschen onnos-
sele die gheue die ober haer bonnisse streken / waren
't niet

6
 niet haere wettighe Heeren/meesters/ en Magistren/die recht hadden om soo grouwelijcke schelmschicken te straffen?

Dat leert ghe nu Daniel: Maer laet ons eben wel hoozen hoe ghy betuyfen wilt datmen niemant dwinghen en magh om syn gheloof af te gaen/ ende een ander t'aenbeerden.

De wapenen, seght ghy upt Paulus 2. Cor. 10. 4. van onsen kriigh en sijn niet vleeschelijck, maer gheestelijck, krachtigh door Godt, tot nederwerpinghe der stercke.

Ghy moest hier ober eerst utwen Bijbel te robe gaen hebben / om te sien wat dit woordelen vleeschelijck hier beteeckent/ ghy sout daer ghebonden hebben Num: 10. dat het hier beteeckent bedrieghlijck: Welckenne dat bedrieghlijcke wapenen in materie van religie altijd ongheozloft zijn: Maer nu sout ghy eens een argument moeten stellen in debira forma om daer upt te besluyten dat men niemant dwinghen en magh tot de religie. Dat soude ick gern eens sien.

2 Seght ghy upt den selven Paulus Ephes. 6. 17. Het Woort Godts is het sweert des gheests daer men fier mede verhten moet.

Daniel, ghy zijt wederom qualijck bedacht / om ghemisschien datghe wyser wilt zijn als utwen Bijbel die Num: 28. dit segghen van Paulus verstaet van het verhten teghen den Satan ten tijde van de verhtinghe; soo draeyt ghy van dese woorden seer qualijck op het dwinghen/ dooden/ of straffen der ketteren/ ofte wilt ghe misschien segghen dat den Satan ende eenen ketter al een dinck is?

3. Seght ghy upt 2. Cor. 2. 4. dat Paulus sijn seken aenghenaem maeckte by alle conscientien der menschen door openbaringhe der waerheyt.

Uwen Bijbel antwoort dat ghy dese beschijfften niet en verstaet / want hy seght Num: 4. dat Paulus fier spreect van de uytvluchten, op-pronckingen, ende bedriegheryen der valsche Apostelen, die haere prekinghen nae de menschelijke wijsheyt wilden voeghen, om nae de gheneghentheydt der menschen om die te behagen, ende daerentusschen haers selfs ghemack ende eere me

alke bemantelinghen te voorderen, maer wy / seght Paulus, handelen eenvoudelijck.

Crecht nu eens hier upt dese consequentie / ghelijck ghe sout moeten doen hebben: Ergo men magh de menschen niet dwinghen tot het gheloof.

Ghy seght 4. dat onsen Salighmaeker niet gheboden en heeft de ongeloobighe te dwinghen ofte te doo- ten / ende dat d' Apostelen Christi, sonder dwanck ofte ghewelt de heele werelt bekeert hebben: Dan voeght ghy 't noch by: Wy oordeelen dat Plato ende Seneca ghelijck ghesegt hebben dat de straffe van jemandt die dwaelt, behoort te zijn, beter ghelcrt te worden; Doog dwaggh en worden gheene menschen tot beter opinie ofte gheloof ghebracht.

Wiebe vriendt / ghy sout beter in Augustino, dan in Seneca of Plato ghestudeert hebben / dan sout ghy ghe- noemt hebben dat ghe de Chzistelijcke leeraers meer achtende als de Heydensche.

Hoozt nu dan dien grooten meester / die alleen meer verstant heeft ghehadt in de Schziftuer / dan alle de Predikanten der Calvinisten saemen in een gheslampa: Hoozt hem eens utwe leste praetjens be- antwoorden.

1. Wat onsen Salighmaker aengaet. Onsen Heere, segt hy / *Epist. 50 ad Bonifac. Tom 2 circa medium*, gebiedt eerst de ghenoodde te leyden naer dat groot avontmael, daer naer hoo te DWINGHEN: Want nae dat sijne knechten hem hadden gheantwoort: Heere, wy hebben ghehoort dat ghe gheboden hebt, en daer is noch plaets: Gaet uyt, seyde hy, op de weggen en tuynen; ende alle de ghene die ghe sult vinden, DWINGHT se binnen te komen: Wat is dit te seggen, dwinght se binnen te komen? misschien datmense soude dwinghen door den schrick van mirakelen? dat niet: Want daer waeren vele mirakelen gheschiedt voor de ghene die eerst waeren ghenoodt, en niet en quaemen, ende nochtans van dese seyt de Schrif- ture datse niet ghedwonghen, maer enckelijck aengeleyt werden. Daerom ist dat de Kercke, door de macht, diese door de religie ende gheloove der Coninghen, op de n behoorlijcken tijdt ontfanghen heeft, de ketters en schif- marcken

matyken DWINGHT binnen te komen: sy en hebben niet te klaghen datse bedwonghen worden.

In den selven brief spreect hy aldus: waer sijn se die ghewoon sijn te roepen: 'T staet vry te ghelooen oft niet te gelooven? Aen wie heeft Christus GHEWELT ghedaen? wie heeft hy bedwonghen? Siet, sy hebben den Apostel Paulus; datse eerst in hem herkennen den dwinghenden Christum, daer naer den leerenden, eerst den slaenden, daer naer den troostenden: Waerom en soude dan de Kereke niet bedwinghen de verloren kinderen wederom te keeren, aenghesien dat de verloren kinderen andere bedwonghen hebben verloren te gaen?

In den derden boeck die hy gheschreuen heeft tegen den ketter Cresconius *Cap. 51*, seght hy: Te vergeefs roept ghy, laet jeder een in sijn vryheydt: Waerom en roept ghy oock niet, laet doot-slaghers en overspeelders, ende andere soodanighe in haere vryheydt? Nochans dese worden door rechtveerdighe wetten ghestraft. Godt heeft wel aen den mensch eenen vryen wille ghegheuen, maer hy en heeft den quaden wille niet onghestraft willen laten.

Beraedt u nu eens / of met u selben alleen / of met uwen kercken-raedt / of gh'het lieber wilt houden met Plato en Seneca, ende met den ketter Cresconius, als met Augustinus.

Ammer / of ghy het hout met hem / ofte niet / hy heeft u Schryftuer-plaetsen aengheloue en wyt de welcke ghy (als ghe maer oogen en hebt) klaerlyck sien kent dat gh' u misgrepen hebt / segghende dat Christus niet gehoden en heeft de ongheloovighen te dwinghen tot de religie.

Aengaende het straffen oock met de doodt / hebben wy uwe ronde bekennenisse *Pag: 5.* daer ghe seght: verscheyden Christene Weyfers hebben doots-straffen gestelt teghen dese ofte die ketteren als te sien is in corpore Juris. Maer ick en hebbe mi niet konnen onthouden van lachen als ick daer op uwe antwoorde las / te weten / dat dit menschelijcke wetten sijn / dien-borghens onderworpen aen dwalinghen: Wel? of ick u vraghe of gh' onsepbbaer zijt om te bonnissen dat dit niet

niet gheschieden en magh?

Wat sout ghy my antwoozden? bedenckt u eens/ en
weer in 'het te segghen.

Ghy hebt oock vergheten het boeck ende Capittel
van Lactantius aen te wijzen / die ghy tot uw' hoordeel
citeert/ wijst ons de eyghen plaetse aen / op dat wy die
moghen naesien.

II. ARTIKEL.

Onwetenheyt van Daniel aengaende de
aenbiddinghe ende religieuse eere.

Afsoo Daniel van 't vijfde bladt/ tot 25, de Room-
sche Kercke besonderlyck niet en schijnt te tace-
ren/ sprekende meest in 't ghemeen / soo sal ick al dat
ghetuygh laten passeren als ons niet besonderlyck tae-
kende/ ten sy dat hy van de Thesis, dat is / van die al-
ghemeene spreuken of boozstellinghen / wilt komen tot
de besondere / ofte d'hypothesen, ende die aen de Room-
sche Kerck appliceren / dan sullen onse antwoozden
veredigh zyn.

Ick gaer dan ober / tot het 25 bladt / daer hy d'z
stukken in 't besonder opbadt teghen de Catholijcken.

Het eerste stuck is de aenbiddinghe, waer van hy soo
spreekt: De Roomsche Kercke wilt dat verscheyden
personen / als de Enghelen / de H. Maghet Maria,
andere verstorben Heylighen / midts-gaeters eenighe
heyliche dinghen en saeken / als het kruys / beelden/
reliquien Christi ende der Heylighen / met eene reli-
gieuse eere moghen en MOETEN ghe-eert worden.

Datmen 't mogen doen / is waer: Datmen 't MOE-
TEN doen / waer hebt ghy dit in onse boeken gelesen?
Wilt ghy ons komen onderwijzen / en zyt ghy noch soo
onweteende in 'e ghene wy leeren? Ick hebbe nu meer
als aen ses van uwe mede-predikanten met verschey-
den ghedruckte schriften ront uyt gheseyt dat se de
waerheyt spaerden/segghende/dat wy die boozsejde
personen of dinghen MOETEN eeren: En komt ghy/
naer

naer al dit / wederom niet dese leughen te boozschyn-
ofte indien ghy myne schriften niet ghelesen en hebt /
stelt wy dan jemandt van onse treflycke schrybers op
het papier / die absolutelyck segghe dat wy het MOE-
TEN doen. 'E en is hier niet te doen met te segghen
al wat u in 't hooft komt / ofte wat ghy in de boeken
van uws-ghesinde ghebonden hebt (want ick en hebbe
tot noch toe niet eenen ghelesen die niet vol van mis-
slaghen en is) ghy moest onderhouden 't gene ghy een
ander Pag 22. wilt inscherpen / te weten / dat men den
staet vande quectie wel moet formeren, als men een an-
der wilt onderwyzen / waer in ghy terstone daer naer
schandelyck mist : Leert van booztaen uwe ghemeente
dat de Catholijcken noch heelden/ noch Pelygen/ niet
en MOEIEN, maer wel MOGHEN met eere achter-
volghen.

Laet ons nu hoorzen / wat seght ghy daer van : De
Ghereformeerde, seght ghy / en konnen dit niet toelzen,
maer oordeelen het selve afgodeiye te zijn.

Maer siet ghy niet dat ick u met den H. Jacobus
Cap. 4. v. 13. sal vraghen : wie zijn ghy lieden om dit
te oordeelen? Zijt ghy Propheten / ofte Apostelen die in
uw' oordeel niet en kont missen : hebt ghy de gabe van
onselbaerheyt ? Wie zijt ghy ? Want dat ghy hier ee-
ne Schyftuere dzy ofte hier op malkanderen hoopt /
dat en kan uw' oordeel niet goet maeken : Want wy
hebben in den voorgaenden Artikel ghesien dat ghe-
bier Schyftuere-plaetsen booz gestelt hebt op de welt-
ke uwen eyghen Wydel met sijne aenmerckingen seght
dat ghe de Schyftuere niet en ber staet. Dochmans /
indien ghy meynt dat ghe nu wat beters hebt / stelt
het ons booz

Ghy seght booz eerst : De religieuse eere die hercont
wozdt aen schepselen is afgoderpe / ende strydt tegen
Matth. 4. 10, daer gesejt wozdt : Den Heere uwen God
sult ghy aenbidden, ende hem alleen dienen.

Doet sijnit ghy dese Schyftuere-plaetse hier soo plots
selijck op het papier sonder eenighe slot-reden / ofte
berklaeringhe ? wat meynt ghy dan dat se soo klaer
booz u leght dat se gheen slot-redey van doen heest ?

Wilt ghy klaer sien dat' er meer swarigheyt is dan ghy meent / ende dat uyt die Schrifteuer-plaetse niet een sler reghen het eeren vande Heylighen ofte Enghe- len (want dit is al een ding) / om dat Christus *Matth.* 22 v. 30. expresselijck seght dat de Heylighen sulden zijn ghelijck de Engelen in den hemel) besloten kan worden?

Antwoort m'eens als een kloeck man / ende seght my of dese slot-reden goet is: Paulus seght *1. Timoth.* 6. 16. Godt alleen is onsterflijck, Ergo de siele van den mensch en is niet onsterflijck: Ghy moet segghen dat dit niet en volghet: Alsoo en volghet het oock niet: Christus seght: Ghy sult uwen Godt alleen dienen; ergo men magh niemant anders dienen; andersins soude Paulus qualijck gheleert hebben als hy segde tot de Galaten *cap.* 5. 13. Dient malkanderen.

Ick vraghe ten tweeden of dese slot-reden goet is: Paulus *1. Timoth.* 1. 17. Eere ende heerlijckheydt zy aen Godt alleen, Ergo men magh niemant anders eeren / nochte verheerlijcken: ghy moet wederom seggen dat dese slot-reden niet en deught / andersins soude Godt selbe qualijck gheboden hebben dat men Vader en Moeder sou eeren.

Ick vraghe ten derden of dit wel volghet: Christus seght: ghy sult den Heere uwen Godt aenbidden, Ergo men magh niemant anders aenbidden: ghy moet noch eens segghen dat dit niet en volghet; andersins souden de kinders van de Propheten *4. Regum.* 2. qualijck gheboden hebben als se Eliseus aenbaeden om dat den geest van Elias op hem ruste / dat is / om dat hy een Propheet was: Balaam soude oock *Num.* 22. 31 qualijck geboden hebben om dat hy den Enghel die vooz hem stont aenbadt. waer ober hy nochtans van den Enghel niet besifft en wiert.

Siet ghe noch niet dat het niet ghenoech en was die Schrifteuer-plaetse plotselijck te smijten op het papier sonder eenighe slot-reden te maeken? Want nu siet ghe / ten sy dat ghe heel blindt zijt / uyt dese daz ofte vier doozepde Schrifteuer-plaetsen / dat het gheensins en volghet dat men niemant anders en magh eeren, noch dienen, noch aenbidden als Godt / om dat de Schrifteuere

tuere seght : Ghy sult den Heere uwen Godt aenbidden,
ende hem alleen dienen.

Wat seght ghy hier op ? stemt ghy my toe dat wy
malkanderen wel moghen dienen, ghelijck Paulus seght?
en vader en moeder eeren, ghelijck Godt ghebiede : en
Propheeten / en Enghelen aenbidden / ghelijck de kinde-
ren der Propheeten / ende Balaam ghedaen hebben : Ghy
moet my dit toestruimen of het u lief is of leedt /
Want de woorzen bande Schrijtuere sijn klaer : Hoe
sult g'het dan maeken ? ofte waer henen nu met ulve
Schrijtuere-plaetse om daer upt te besluyten dat wy
afgoderpe bedryben als wy de Heylighen / ende Enge-
len / eeren, dienen, ende aenbidden ?

Wilt ghy onderschept maken tusschen de Eere, dienst,
ende aenbiddinghe die wy Godt alleen schuldigh sijn /
ende tusschen de eere / dienst / ende aenbiddinghe die
wy moghen of moeten aen malkanderen, ofte aen onse
oversten, ofte aen vader en moeder betuyfen ? Dat is
dat wy oock segghen : Maer seght ons eens waer in
dat dit onderschept bestaet ? Ghy en kont my anders
niet antwoorzen als dat de eere, dienst, aenbiddinghe
die wy Godt schuldigh sijn / moet Godlijck sijn / ende
die wy aen de menschen betuyfen / moet menschelijck
sijn.

Maer hier mede en ben ick noch niet volbaen ; nu
moet ghy my boozders segghen waerom dat de eere
die wy Godt schuldigh sijn / moet Godlijck sijn /
ende de andere / menschelijck : Ghy en kont my gheene
andere reden gheben als om dat de eere / dienst / ende
aenbiddinghe moet soodanigh sijn als de conditie ofte
weerdighejdt is van de ghene die men eert / dient /
ende aen-bide ; herbolghens dat de eere die men
Godt schuldigh is / moet Godlijck sijn om dat hy
Godt is, ende de eere die men aen de menschen be-
wysst moet menschelijck sijn / om datse van conditie
weghen menschen sijn : Studeert soo lanck als 't u
helieft / ghy en zyt my niet machtigh eenighe andere
reden te gheben.

Wel aen : Hier upt volghet nu nootsaekelijck dat wy
soo verre daer eenighe schepselen sijn die minder ban
conditie

conditie ende weerdigheyt zyn als Godt / ende nochtans meerder als enckele menschen / ist dat ick se eere / diene / ofte aenbidde volghens haere conditie of weerdigheyt / die eere / dienst / ende aen-biddinghe moet minder zyn als die men Godt schuldigh is / meerder nochtans als die men aen enckele menschen bewijst: Want soo als ghy / ende alle menschen wy moeten toestemmen / ghelijck de eere die wy Godt toe-draghen Godlyck is / om dat hy Godt is, ende die wy aen enckele menschen bewijzen / menschelijck is / om daese menschen zyn, alsoo moet het noot-saekelijck volghen / indien jemandt eere bewijst aen soodanighe schepselen die van conditie weghen minder als Godt / ende meerder als menschen zyn / dat die eere minder moet zyn als die men Godt schuldigh is / ende meerder als die men aen de menschen bewijst:

Maer de Enghelen ende Heylighen des hemels / zyn minder als Godt / ende meerder als menschen / Ergo de eere die men haer toe-draeghe moet minder zyn als die men Godt schuldigh is / ende meerder als die men aen enckele menschen bewijst: Soodanighe eere bewijzen wy aen de Enghelen ende Heylighen des hemels / Ergo 't is valsch dat die eere / dienst / ofte aenbiddinghe by ons afgoderij is.

Alsoo en heeft Balaam gheene afgoderij bedreuen als by enen Enghel aenbade / andersing soude hy blic ober van den Enghel buyten twyffel berispt zyn ghe-weest soo wel als ober sijne andere stucken; nochtans die eere en kost oock niet borgherlijck, noch niet menschelijck zyn, want Balaam wist wel dat hy enen Enghel booz-hadde die niet menschelijcx noch borgherlijcx hadde. Ergo.

De selbe is van de kinderen der Propheeten als sy Eliseus aenbaden: Want 't is seker dat sy hem niet en aenbaden als Godt / noch oock als een enckel mensch / maer als een heyligh Propheet / want sy riepen: Den gheest van Elias rust op Eliseus, en dit was de reden waerom dat sy hem aenbaden: Maer een heyligh Propheet zyn / is boven de menschelijcke conditie / ergo

ergo als de kinderen der Propheten Elifeus om die reden aen 'aden / die aenbiddinghe moest meerder als menschelijck zijn / ende nochtans niet Godlijck.

Maer ghy seght Pag. 27 : *W* bidde de Roomsche de Heylighen aen met eene eere van minder graet als Godt / soo blijfse echter vande selve specie / dat is religieus ende Godts-dienstigh.

Dit is dan uw' argument : Die mindere eere die de Catholicken de Heylighen toe-draghen blijft Godts-dienstigh, ergo 't is van de selve specie met de eere die Godt alleen toe-komt / Ergo 't is afgoderye :

Siet nu wederom uwe ontwetentheyt : 't is eben eens of ick soo argumenteerde : *M*uggen en Olyphanten zijn beesten / ergo *M*uggen en Olyphanten zijn van de selve specie : Wat dunckt u / volght doe wel 't alsoo en volght het oock niet : De eere die wy de Heylighen toe-draghen is Godtsdienstigh, Ergo sy is van de selve specie met de eere die Godt alleen toe-komt : Weet ghy dan niet quod sub uno genere possint esse species diversa die niet meer ghelykenisse en hebben met malkanderen / als eene *M*ugghe ende eenen Olyphant 't alsoo en heeft de eere die wy de Heylighen toe-drage (schoon sy religieus ofte godts-dienstigh is) niet meerdere ghelykenisse met de eere die Godt alleen toe-komt / als eene *M*ugghe heeft met eenen Olyphant.

Leert op een ander tijdt beter argumenteren / ende niet meer enkelijck segghen / 't is afgoderye, men begaet afgoderye &c. dat en is niet anders als schizmaten sonder eenigh slot ofte reden.

Wwe andere schizmaten-plaetsen en zijn niet ten haer beter. De eerste is upt *Apoc.* 19. 10. Daer Ioannes viel booz de hoeten van eenen Engel om hem te aenbidden / maer den Engel en wild'et niet toelaten / segghende : *A*cabidit Godt.

Hebt ghy van dese Schizmatere niet anders te seggen als dit : of ick u toonde dat se booz ons is / wat soude ghy segghen ? *I*ck toon'et : ofte Ioannes meynde dat het Godt selve was / die hem verscheen / of dat het een Engel was ? *E*en van beyde moet waer zijn : meynde hy dat 't Godt was ? met reden wiert hy

kerispe; want 't en was Godt niet: meynde hy dat
het een Enghel was: niet te win hy heeft hem aenbe-
den / waerom kerispe ghy ons dan / als wy doen het
ghene Ioannes ghedaen heeft:

Hoozt nu de antwoorde van uwe' meester / dat is /
van den H. Augustinus: Daerom / segt hy / *2. 61. in
Gen.* wiert Ioannes kerispe / niet om dat hy faelde in
de aenbiddinghe / maer om dat hy faelde in den per-
soon / meynende dat het Christus of Godt was. Kiest
nu dat ghe begheert: Wilt ghy gheen van beyde? he-
wijst dan dat gheen van beyde en bestaet; ende als ghe
dit sult ghedaen hebben / dan sal ick noch / tot eene
toe-maete / hjaeghen: Hoe dat Ioannes booz de tweede
keer (ghelijck ghe kont sien *Apos: 22. 8.*) den Enghel
heeft willen aenbidden? hadde hy dan alreede verghes-
ten dat hy een wegnigh te hozen hier ober kerispe
was? ofte en wilde hy misschien niet gheleert worden?
bedenck dit eens wel / ende siet hoe dat g'het kont af-
spajelen: Ondertuschen en is'er niet meer apparen-
tie om upt dese schrijtuere-plaetse te slupten dat wy af-
goderge bedijven met de Enghele t'eeten / als'er
apparentie is dat daerom die eere van de selve specie
is niet de eere die Godt alleen toekomt / om dat se reli-
gieus ofte godts-dienstigh is.

Ghy seght. *1. Coloss. 2. 18.* wozt den dienst van de
Enghele verhodden.

Siet uwen Bijbel nae / daer sult ghy vinden *Num. 70.*
dat sommighe ten tijde van Paulus den dienst der
Enghele volghens de Philosophie van Plato wilden
inboeren.

Maer en moet van u niet hjaeghen wat booz eenen
dienst dit was / want ghy en kont dat niet weten als
upt d'oude schrijvers: hoozt die dan spreken.

Irenaeus seght *lib. 2. cap. 20.* dat sommighe op den tijt
van Paulus leerden dat de Enghele de werelt hadden
ghelichapen / verbolghens haer wilden gediene hebben
als mindere Goden / ghelijck se doek Plato daer booz
siet.

De selve gheruyghe Epiphanius *lib. 1. Contra Hareses,*
Har. 27. Theophylactus *in hunc locum* seght dat se leer-
den

den dat het menschelijcke gheslachte van de Engelen/
ende niet van Christo verlost was.

Occumenius *hoc loco* seght / dat se verboden tot Christum te gaen / waer seiden dat wy door de Engelen MOESTEN tot Godt gaen / alsoo / seyt hy / hochten sy in / eenen superstitieusen dienst der Engelen.

Dit gaet vast / want niemant / als dese ende andere oude schryvers / en kan ons leeren wat dit hoorrenten dienst is ghetweest daer Paulus van spreekt / als dese mannen ; g' hebt ghehoort hoedanigh dat hy ghetweest is ; past hem nu eens / ist dat ghe kont / op de eere ofte dienst die wy doen aen de Engelen : Wy en doen dat niet als aen mindere Goden / noch als die het menschelijcke geslachte verlost hebben met het ugeslupten van Christus / noch met verbiede van tot Christum te gaen / soo als die oude ketter's gedaen hebben / est daerom van het Concillie van Laodiceen *cap. 38.* als afgodissen verdoemt wierden : Hoe sult ghe dan dien dienst passen op onsen ?

Ghy seght 3. Het Vader ons leert ons alleen aen te hiden Onsen Vader die in de hemelen is, de welke waer een is *Matth. 23. 9.*

Waer leert den Vader onse dat men den Vader ALLEEN moeten of maghen aenroepen ? die soude ick gheerne eens upt de woorden Christi betrefsen sien.

Dwe lossigheyt laet ghy wederom blycken in de schryftuere die volghet. Paulus, seght ghy / leere ons *Rom. 10. 14.* dat wy niemant moeten aenroepen als in den welken wy moeten ghelooven.

Paulus handelt daer van de Ioden die absoluutlyck in Christum niet en ghelooften dat hy Godt / Salighmaker / ende onsen Verlosser was / daerom seght hy seer wel / hoe sullen sy hem aenroepen / te weten / als Godt / Salighmaker / ende Verlosser des wereltda / daer se niet en ghelooven dat hy soodanigh is ? ende soo is het waerachtigh dat men oock gherec Veplyghen en magh aenroepen die men niet en ghelooft heyligh ofte gheluck-saligh te zyn : Want jemandt aenroepen die men niet en kent / noch en weet wat dat hy is / is roepen teghen den wine.

Maer te segghen dat Paulus hier soude verbieden

absolurelijk niemant t'aenroepen als Godt / verbol-
ghens dat dit sonder injurie Godts niet gheschieden
in haan / is opentlijck segghen dat Paulus stryde tegen
sijn selven : ofte ghy moet nootsakelijck segghen dat
hy onderschept heeft ghemaeckt tusschen aenroepen/
ende aenroepen / ende dat dit onderschept nergheens
anders in en bestaet als in eene verscheiden maniere
aan aenroepen ; inder voeghen dat het aenroepen
Godts is eene herkennenisse van sijne opperste majes-
teit van de welcke / als de eerste fonteyne / alle vol-
maekte gaere moet afkomen; ende het aenroepen van
andere / is een ootmoedigh versoeck van haere ghebe-
den om dooz haer eenighe gaben van die eerste fonteyn
te berckijghen.

Wat dit soo moet wesen blyckt uyt verscheiden
plaesen van sijne brieven daer hy de ghebeden ende
bystant versoeckt vande gheloobighen om jet te ver-
kerijghen van Godt. *Coloss. 4. 3.* seght hy : Bidt voor ons
dat Godt ons de goede ghelegentheydt (dit is de eyghen
bemerckingshe van ulwen Bijbel *Num. 4*) ende vrymoed-
igheydt verleene om het Woordt des Euangeliums te
moghen verbreyden. *Rom. 15. 30.* seght hy : Helpt my met
uwe ghebeden voor my by Godt, op dat ick magh verlost
worden van d'onghelooovighen die in Iudæa zijn.

Wat seght ghy hier op? heeft Paulus hiermede inju-
rie aen Godt ghedaen / ofte niet? Ghy moet segghen
dat neen / andersins sout ghy dien grooten Apostel
plichtigh maeken van grove misdaeden : Wel aen nu/
moet ghy niet bekennen dat het versoeken van bystant
ende ghebeden om jet te berckijghen van Godt / eene
schiere soorte van aenroepinghe is? Seght ghy dat
neen? waerom niet / aenghesien dat dit versoeck niet
anders en is als jemandt beroepen of toe-roepen?
Seght ghy dat ja? soo maek ick van dit argument :
Paulus heeft geroepen om de ghebeden en bystant (want
hy seght / bidt voor my, Helpt my) van de geloobighen
die noch sterflijck ende sondatighe menschen waeren/
ende nochtans en heeft hy hier mede gheene injurie
aen Godt ghedaen. Ergo veel meer magh men dit doen
sonder injurie Godts / ten opsichte vande geloobighen
als se

B

als se

als se nu onsterfijck / bezyjdt van alle sonden / en ghe-
lucksaligh zyn.

Daer hebt ghy nu de aentoeppinghe Pauli, ende sa-
men de onse / die meer verschilt van de aentoeppinghe
Godts / als Godt selve verschilt van de menschen en
Heplighen.

Al wat ghy boozder noch praet Pag. 26. van Chri-
stus, dat hy onsen middeiaer is / onse boozsprake by
den vader / ende soo boozts / stemmen wy altmael toe /
maer ghy / noch alle utwe ghelycke / en zyt niet mach-
tigh daer uyt te besluyten dat men de Heplighen niet
aentoeppen en magh op die maniere ghelyck nu ghy-
segt is.

Ick komme toe het eeren der beelden. Hier teghen
en hebt ghy niet meer als eene schyftuer-plaetse ghe-
stelt / maer slecht / sonder eens aen te sien waer van dat
Godt spreekt / ofte hoe utwen Bybel dit heeft be-
klaert : Doch / (ghelyck ick ober al mercke) ghy zyt
wijser als utwen Bybel : utwe schyftuer-plaets is dese :
Ghy en sulc u voor de beelden niet buyghen , noch haer
dienen. *Exodi 20. 5.*

De questie is of Godt hier verbiedt alle beelden /
(gheene uytghenomen) te eeren / ofte te dienen?

'T is seker dat neen : Want hy en verbiedt gheene
eere noch dienst te doen / als booz die beelden die hy
verbiedt te maeken :

Maer de Calvinisten self moeten bekennen dat hy
hier niet alle beelden verbiedt te maeken :

Ergo sy moeten bekennen dat hy hier niet en ver-
biedt eere ende dienst te doen booz alle beelden.

Dat de Calvinisten moeten bekennen dat hier niet
alle beelden verboden en woorden / blyckt eerst uyt haere
ghewoonte / want sy hebben niet'er daet eenige beel-
den niet alleen in haere huyzen / maer oock op haere
preeckstoelen.

Blyckt 2. uyt haere eyghen hemerckinghen die se op
die boozse schyftuer-plaetse ghestelt hebben / als
waer sy segghen *Nm: 6.* dat Godt hier verbiedt de
beelden van de sonne, maene, sterren, voghelen, men-
schen, viervoetighe of kruypende dieren, visschen, slan-
ghen.

gen, draken, Crocodillen, en schild-padden.

Onder dese beelden en binde ick niet verboden te zijn de beelden der Heylighen ofte bande gheene die geluckeligh syn in den hemel: Want al hoe wel dat Godt hier verbiedt oock beelden te maeken van al wat in den hemel is, nochtans en woꝝdt hier dooz den hemel niet anders verstaen als de locht, ende niet den oppersten hemel der salighen die ghemeenlijck uytghedrukt woꝝdt in het out Testament met dese woꝝden / Hemel der hemelen, ende de locht, alleen met dit woꝝden hemel, ghelijck men op hondert en hondert plaetsen kan sien: daerom segghen de Calvinisten seer qualijck in haere boossephe bemerckinge dat hier oock verboden woꝝden de beelden der Enghelen.

Ergo dan / Godt en heeft hier niet verboden de beelden der Heylighen nochte der Enghelen: Want die beelden en sijn gheene beelden noch bande sonne, noch maene, noch sterren, noch voghelen, noch menschen &c. Maer hy en heeft gheene eere noch dienst verboden te doen als aen die beelden die hy hier in 't besonder verbiedt te maeken / ende van de Calvinisten besonderlijck opghereit woꝝden:

Ergo hy en heeft gheene eere noch dienst verboden te doen aen de beelden der Heylighen, nochte der Enghelen.

Dit sijckt noch klaerder uyt andere plaetsen van de scrijtuere daer dit ghehote noch meer verklaert woꝝdt: Wilt ghy dan weten wat Godt eyghentlijck hier ghebidt ofte verbiedt? leest maer *Exodi 20. v. 23.* hier sult ghy vinden dat Godt niet anders en verbiedt als silvere ende goude Goden te maeken.

Maer onse beelden der Heylighen ofte der Enghelen en sijn gheene Goden:

Ergo onse beelden der Heylighen ofte der Engelen en woꝝden van Gode niet verboden; verbolgens oock niet haer eenighen dienst ofte eere aen te doen aenghesien dat Godt niet in 't ghemeen alle beelden verbiedt te eeren ofte te dienen / maer alleen van die / die welcke hy daer in 't besonder verbiedt / ende booz Goden woꝝden ghehouden.

Maer ghy seght Pag. 27. Wi en bidde de Roomsche de beelden niet aen in haer selven gheconsidereert als hout ende steen / noch de selve updzuckelijck tot Goden maeken / dienbolghens daer in niet en begaen afgoderpe teghen het eerste ghebodt / soo begaense noch tans afgoderpe teghen het tweede ghebodt verbieden de gantschelijck de beelden te eeren of sich daer booz te bugghen / alsoo de selve interpretative ende by verklaringhe van saeken daer dooz tot afgoden worden.

Dit is noch een bande plompste slaghen die ghe gedaen hebt : Want aenghesien dat ghy bekennt dat wy niet en strijden teghen het eerste ghebodt om dat wy onse beelden niet en maeken tot Goden / soo moet ghy dan oock bekennen dat in 't eerste ghebodt gheene andere beelden als van Goden verboden worden / dienbolghens dat Godt in het tweede ghebodt niet anders verboden en heeft als dienst ende eere te doen aen de beelden der Goden :

Maer nu bekennt ghy dat onse beelden gheene beelden van Goden en zijn: Ergo nu moet ghe bekenne dat Godt niet verboden en heeft aen onse beelden eere ende dienst te doen : Hoe kunnen sy dan / dooz die eere ende dienst die wy haer doen / afgoden worden ? Want / ofte wy herkennense te bozen als Goden / of niet: Ghy en kont nu niet segghen dat wy se te bozen herkennen booz Goden / (want ghy hebt nu datelijck het contrarie bekennt) ergo wy en kunnen haer noch formaliter, noch interpretative niet eeren / noch dienen als Goden: Ergo onsen dienst en is noch formaliter, noch interpretative, gheene afgoderpe.

Laet ons nu hoozen of ghe noch meer sulcke slaghen hebt : Ghy seght Pag. 28, dat wy groote afgoderpe begaen met de aenbiddinghe bande geconsacreerde Hostie / in / en bukten de Misse.

Maer in is toch dese afgoderpe ghelegghen ?

Ghy antwoort / om dat wy het bzoedt aenbidden, Dit is immers de waerhejdt ghespaert : Want wy gheloooben / ende hebben dursentmael de Calvinisten hier in oertuyght / dat 'er gheen bzoedt meer en is / hoe kunnen wy dan bzoedt aenbidden ?

Ghy seght: Dat dit eene dwalende opinie is/ ende dat het ons van gheene afgoderge bezyden en kan/ en dat wy beter behoorden te weten.

Wat moeten wy weten?

Wat'er gheene veranderinghe / seght ghy / van 't hooft in 't lichaem Christi en is.

Wie seght dat? Ghy? en uw' ghelijcke? ist daerom waer? weet ghy dan niet dat ghe al te laet in de werlt ghekomen zijt om ons te leeren? ende dat ghe niet uyt de Schryfueren en hebt kunnen aenwijzen dat Christus of sijne Apostelen / ofte Euangelisten erghens gheseyt hebben dat hy gaf eene figure of teeken sijn' lichaems? en wilt ghy lieden ons komen leeren? Doch hier-naer breeder daer van.

III. ARTIKEL.

Onwetentheyte van Daniel aengaende de Rechtveerdigh-mackinghe.

De questie is hier / of wy dooz onse goede wercken in den staet van gratie ghedaen / den hemel kunnen verdienen / of niet? wy segghen dat ja / en ghy seght dat neen? Maer hoe sult ghy uw' segghen prouberen?

Ghy stelt ons eenen hoop schryfuer-plaetsen dooz / allenlijck aenwijsende de Capitels en versen, misseghen om dat men niet en sou sien dat'er niet eene van alle te propooste en dient.

Dooz eerst dan / wy stemmen u toe al wat Paulus seght Rom. 3. 24. 25. 28. Item Cap. 5. v. 9. 10: Want hier enseghet Paulus niet anders / als / ofte dat de Heydenen gherechtveerdicht worden / om niet, uyt genade, sonder de wercken: Niet wonder / want soo lanck als de Heydenen waren / dat is / bukten het waere geloof / en koften alle haere wercken / oock de beste / niet haeren om haer te hzenghen tot het waere gheloof ende rechtveerdighyde; oversulcx dat se daer toe gekomen waren was uyt lautere ghenade / sonder haer wercken:

ken: maer wat ghelykenis is'er tusschen Heydenen ende gheloobigghen?

1ste Paulus spreeckt van de Ioden, en seght datie niet gherechtveerdicht en konnen worden dooz de wercken van haere Wet / naemelijck dooz de besnydenisse: volght hier uyt dat de Christenen niet gherechtveerdicht en worden dooz de wercken van de Wet Christi?

2. Stemmen wy toe het ghene Paulus seght. 1. *Corinth 5 21.* dat wy de rechtveerdigheyt Gods worden in Christo: Wie heeft daer oyt aen ghetwyffelt? want buyten Christum en kan niemant gherechtveerdicht worden om dat de wercken niet verdienstigh en konnen zijn als dooz de verdienstien / ende kraecht van het bloede Christi dat hy dooz ons heeft vergoten.

3. Wy stemmen u toe met vollen monde het ghene den selven Apostel seght *Galat. 2. 16.* ende *5. 4.* te weten dat den mensch niet gherechtveerdicht en wordt uyt de wercken der Wet: Van wat wet spreeckt Paulus hier? Had ghy utwen Bybel wel inghesien die soude u geseyt hebben *Num. 75.* dat hy hier spreeckt van de Wet Moysis, of van de Ioodsche Wet, soo der zeden als ceremonien, waer onder naemelijck begrepen wordt de Besnydenisse / ghelyck men uyt den boozsejden brief Pauli kan sien: Maecht nu eens uw' argument / ende besluyt hier eens uyt dat den mensch niet gherechtveerdicht en wordt dooz de wercken van de Wet Christi, die ghesondeert ende gheboutot worden op het ghehoore Iesu Christi.

4. Wy stemmen u toe de spreuke van den H. Paulus *Ephes 1. 7.* daer hy seght: Wy hebben in Christo de verlossinghe dooz sijn bloede, de verghevinghe der misdaden nae de rijckdommen sijnder ghenade: Want 't is ghelyck utwen Bybel wel seght *Num. 24.* cene overgrootte ende overvloedighe ghenade gheweest dat den sonen Gods dooz sijn eyghen bloede ende doode ons heeft komen verlossen: maer 't sou een sekerp berstant moeten zijn die hier uyt dese slot-reden sou konnen trecken: Ergo wy en worden niet gherechtveerdicht dooz onse wercken.

5. Wy stemmen u toe dese woorden vanden selven
 Apostel *Philip. 3. 9.* op dat ick in Christo ghevonden
 worde niet hebbende mijne rechtveerdigheyt die uyt de
 Wet is, maer die door 't gheloove Christi is. Dat is
 recht dat wy begheeren/ naemelijck dat wy onse eygen
 rechtveerdigheyt hebben / niet dooz de Wet Moylis die
 nu afgheschafst is/ maer dooz het geloof Christi, en dooz
 de wercken die men daer op houdt/ naemelijck/ gelijk
 utwen Bybel henerckt *Num: 42.* dat wy om Christi
 wille gheerne berdzaghen alle Iyden/ kruys/ ende ber-
 dzuchinghen/ om alsoo te komen tot de opstandighe der
 dooden, dat is/ tot de eeuwighe heerlijckheyt ende ghe-
 lucksaligheyt. Knoopt nu dit altemael saemen / ende
 ghy sult bevinden dat Paulus hier seght / dat hy niet
 alleen dooz de rechtveerdigheyt Christi, maer oock dooz
 sijne eyghen, ende dooz het berdzaghen van Iyden en
 kruysen/ ghesondeert op het gheloof Iesu Christi, sal
 saligh worden.

6. Wat de woorden *Ioan 1. 7.* aengaen / ghy moet
 hier ghesust ofte ghedroomt hebben/want daer en staet
 anders niet als dat Ioannes den dooper ghekomen is
 om van het licht te ghetungghen / op dat se alle dooz
 hem (dat is/ dooz Ioannem seght utwen Bybel *Num 19.*)
 souden ghelooben. Wat kan dit ter sake doen om te be-
 wijzen dat wy uyt de wercken niet gherechtveerdighe
 en worden?

Hier mede vallen alle utwe spillen in v' affchen / met
 al wat'er volghet; want wy stemment u altemael toe/
 ende nochtans onse leere van de rechtveerdighe-mae-
 kinghe blijft soo vast staen als eenen muer: Wy stem-
 men u oock toe dat Christus te bergheefs soude gestoz-
 den zijn / en dat hy ons ydel soude ghetworden zijn / in-
 dien wy wilden gherechtveerdighe worden dooz de
 wercken van de loodsche Wet/ ghelijck de Galatten be-
 gheerden. *Galat. 2. 21,* ende *5. 4.* Alsoo stemmen wy
 eyndelijck toe dat de Ioden dooz haere eyghen gherech-
 tigheyt / dat is/ dooz die van haere Wet (soo als utwen
 Bybel selbe bekent *Num 5.*) niet gherechtveerdighe en
 koften worden *Rom. 10. 3.* Maer al wat wy toestemmen
 en scrijdt teghen ons niet/ gelijk ghe nu dooz de oogh
 hebt

hebt ghesien: Soo moet ghe dan andere schrijvers
plaetsen gaen op-soecken om onse Leer bande Rechts-
veerdigh-mackinghe te bestrijden.

Maer ghy seght noch voorders Pag 29. datmen
niet met allen aen sijne eyghen werken / verdiensten /
ende voldoeninge en mach toe-schrijvê / maer alles aen
Christo als den eenighen ende volkomen Saligh-
macker:

Hoe bewijst ghy dit?

Eerst upt *Ahor.* 4. 12. 1. *Timoth* 2. 2. 1. *Cor.* 1. 30.
etc. daer Christus gheseyt wordt te sijn onse saligheyt,
verlosser, heylighmacker, middelaer &c.

Maer upt ghy ten eersten besluyt dat wy de volheyt
der ghenade Christi te kozt doen / ende vertrouwen op
eenen ydelen middel.

Die consequentie en deught niet: Want by den Co-
ninc is de volheyt des machts / daerom nochtans en
doen wy aen die macht niet te kozt noch en vertrou-
wen op gheenen ydelen middel / wanneer wy by de
Ministers des Coninc gaen om yet te verkrijghen:
Want ghelyck die Ministers niets en kunnen doen
sonder de macht vanden Coninc / alsoo en kunnen
voek de Heylighen ende Engelen die Ministers Gods
sijn / *Hebr.* 1. 4. niet doen sonder de ghenade Christi:
Want al wat'er is moet van de volheyt deser ghenade
ontfanghen, *Ioan* 1. 16. alsoo blijft die volheyt in Chri-
sto, alhoewel datse mede-gedeelt wordt aen sijne Mi-
nisters.

Ghy besluyt 2. dat wy afwijken van de supberheyt
des Evangeliums om dat'er staet *Ah.* 4. 12. De salig-
heyt en is in gheenen anderen als in Christo, ende *Hov.*
7. 25. dat hy volkomentlijck kan saligh maken de ghene
die door hem tot Godt gaen.

Dit altemael segghen wy mede: Want al wat de
Heylighen booz ons kunnen verkrijghen moet geschie-
den dooz Christum, ende niet dooz haer selven / om dese
wille dat alle haere verdiensten van niemant anders
en kommen als van Christo, ende haere gebeden geen
kracht en hebben / als dooz Christum, gelijck de Room-
sche Kercke dit openlijck ghetuyghet wannest sy alle
haere

gare ghebeden sluyt met dese woorden: Door onsen Heere Iesum Christum &c.

Shy besluyt 3. dat wy een ander fundament leggen/ daer nochtrins 1. Cor. 3. 11. staet dat'er geen ander gheleghet kan worden dan 't ghene gheleydt is, het welcke is Iesus Christus

Dese slot-reden en deught wederom niet: Want alsoo soude Paulus oock een ander fundament gheleyde hebben als hy de ghebeden der gheloobighen verjocht om hem te helpen by Godt: sijn dan de Verplighen in den hemel van minder conditie of macht als de lebende menschen? ofte bidden sy vooz de lebende menschen niet: hoe seght dan den H. Ioannes Apoc. 5. 8. volgens de verklarunghe van uwen Bybel Num. 20. dat de Verplighen in den hemel niet alleen danck-segginghen maect oock andere ghebeden hzenghen vooz den throon Gods?

Shy besluyt 4. Dat wy ten deese eenen anderen wegh in slaen / om dat Christus seght Ioan. 14. 6. Ick ben den wegh: Niemandt en komt tot den Vader dan door my.

Heest Paulus oock eenen anderen wegh in-ghegaen als hy vooz de gheloobighen ginck by den Vader? Want hy seght: Helpt my met uwe ghebeden by Godt: Waer blijft Christus hier?

Shy besluyt 5. dat wy afwijken van het Catholijck gheloof: Want dat is / seght ghy het Catholijcke ende aller Verplighen gheloof de salighejdt te soecken alleen in Godts barmhertighejt / ende Christi lijden ende boldoeninghe / als blijkt uyt Ephes. 2. 8. 9. Vyt gemade zijt ghy saligh gheworden door het gheloove, ende dat niet uyt u, het is Godts gave, niet uyt de wercken, op dat niemant en roeme.

Dese schijstuer plaetse en doet hier niet een stercken ter saeke om uw' slot-reden goet te maeken: Ick loone dat uyt uwen Bybel: Want indien ick braghe wat dese woorden Pauli 2. 1. 2. 3. te seggen sijn/wanneer hy van die van Ephesien schijft datse eertyts wandelen onder de macht des satans in de begeerlijckheden des vleeschs etc. Alwen Bybel antwoort hier op Num. 3.

dat Paulus spreekt van den staet in den welken die van Ephesien waren / eerste bekeert wierden tot het gheloove in Christum, ofte / als sy noch Heydenen waren: daerom boeght'er den boozsende Bijbel noch by Num. 9. dat Paulus dit doet, om te bewijzen dat de bekeeringe der Ioden soo wel als der Heydenen uyt enckele ghenade gheschiedt was

Dit is recht dat wy begheeren: Want gene wercken en konnen haten ter saligheyt die buyten't gheloove Christi ghedaen worden / maer de wercken de welke die van Ephesien booz haere bekeeringhe hadden ghedaen / waeeen ghedaen buyten't gheloof Christi: Ergo die wercken en kosten haer gheensins haten ter saligheyt: Wanneer sy dan bekeert wierden tot het gheloof / dat gheschiedde uyt louter ghenade / ende verholghens niet uyt hare bozighe wercken.

Hier en hebt ghy dan niet anders ghedaen als onse eyghen leere bevesticht: Maer hoe sult ghy nu hier uyt besluyten dat onse wercken ofte verdiensten niet en haten ter saligheyt als se ghesondeert worden op het gheloof: Iyden / ende veldoeninghe Christi: aenghesien dat Paulus in't selve Capittel v. 10. sprekende van de ghene die nu gheloobigh zijn / seght / datse sonden wandelen in goede wercken, ghelijck se te voren gheswandel hadden in sonden v. 11. 12. Siet nu boozhetes het 4. 5. 6. Capittel / daer en sult ghy niet anders vinden als eene lyste van goede wercken die den Apostel van de Ephesianen wilt ghedaen hebben / segghende ten lesten Cap. 6. v. 8. Alle goet dat jeder een sal ghedaen hebben sal't selve van den Heere ontfanghen, dat is / seght utwen Bijbel Num. 15. den loon daer van ofte wel de vergeldinghe Colof. 3. 24, Ergo niet uyt enckele ghenade ghelijck als se bekeert wierden / maer uyt de goede wercken dooz het bloedt Christi als se nu ghelobigh waeren ghetworden: Want daer en kan gheenen loon, veel min vergeldinghe zijn sonder verdiensten: Maer Paulus seght dat de goede wercken der ghelobighen niet alleen en sullen gheloot, maer oock vergolden worden: Ergo Paulus seght dat de goede wercken der ghelobighen verdienstigh zijn bande saligheyt

segt/ dienbolghens oock van de rechtveerdigh-mae-
singhe.

Welcke zijn nu uwe andere schryfuer-plaetsen om te
besluyten dat wy afwyken van het Catholijke geloof?

AA. 10. 43. seght ghy / staet dat een jehelijck die in
Christum ghelooft verghevinghe der sonden ontfanghen
sal door sijnen naeme.

Ik antwoorde met uwen Bijbel *Num.* 43. Dat is
te segghen/ door hem ofte om sijnen t'wille, als wesende
de ghene die voor onse sonden eene offerande gheworden
is, ende daer door eene eeuwige versoeninghe voor alle
die in hem ghelooven, heeft te weghe ghebrachte.

Dit is de eerste ende eenighe fonteyne upt de wels-
ke alle verdiensten moeten spruyten: Du moet ge too-
nen upt dese plaetse / dat die fonteyne in onse goede
wercken niet en vloeyt om de selbe verdienstigh te
maeken door Christum, ende om sijnen t'wille, dat is/
om het bloedt dat hy heeft vergoten aen 't kruys.
Ic teit eens uw' verstant hier te werck om dit upt dese
boogaende schryfuer te bewijsen: Kont g'het niet
doen / soo en is 't anders niet als eenen ydelen slagh in
de locht.

Boozders seght *Pag.* 30 dat *AA.* 15. 11. staet: Wy
ghelooven door de ghenade des Heeren Iesu Christi saligh-
te worden.

Dat is te segghen/ seyt uwen Bijbel *Num.* 28. door
het liden ende gherechticheyt Iesu Christi daer hy ons de
ghenade Gods mede verdient heeft.

Seer wel ghesent: Want dat Christus booz ons ge-
leden heeft / is upt loutere ghenade gheschiedt / om dat
noyt mensch noch Enghel soo eene jonste door eenighe
goede wercken verdient hadde / noch verdienen en
konst / ter oorsake van de onyndelijcke werdeeringe van
die berlossinghe de welke Christus Godt ende mensch/
booz ons uptghewerckt heeft: maer hoe volghet hier
nu upt dat onse goede wercken door dat liden Christi
niet verdienstigh gheworden en zijn.

Enndelijck seght ghy dat *Rom.* 6. 23. staet / Het eeu-
wigh leven is eene genaden ghifte door Iesum Christum.
Aenghesien dat ghe dese schryfuer-plaetse / naer
uwe

uwe ghelwoonte/ daer wederom enkelijck boozgheselt
hebt als of er niet op te segghen en viel/ hoorz wat
uwen meester Augustinus daer van gheseyt heeft *de*
Gratia & libero Arbitrio Cap. 8. 9. 15. 16. 20. 21.

Uyt die plaetse/ segt hy/ van Paulus, en ont staet geen
klejne questie/ die wy dooz de hulpe Godts sullen ont-
knoopen: Want ist saeken dat het eeuwighe leuen dooz
de goede wercken ghegheben wordt / ghelijck de H.
Schijsturee opentlijck seght: Godt sal aen een jegelijck
gheuen naer sijne wercken: Hoe kan dan het eeuwighe
leuen zen ghenadighe ghifte zyn / aenghesien dat de
ghenade niet ghegheben en wordt dooz de wercken/
maer dooz niet / ghelijck den Apostel seght: Aen de
ghene die werckt en wordt den loon niet toe-ghereken-
nae de ghenade, maer nae de verdienste? en voeght'er
datelijck hy: Ist eene ghenade, ergo niet uyt de wercken,
andersins de ghenade en is nu gheene ghenade: Hoe is
dan het eeuwighe leuen ghenade het welck uyt de wer-
cken vercreghen wordt? dese questie dunckt wy niet te
konnen ont-knoopt worden / ten sy dat men verstaet dat
voock onse goede wercken / dooz de welke het eeuwighe
leuen ghegheben wordt / behooren tot de ghenade
Godts/ ghelijck Christus seght: Sonder my en kont ghy
niet doen; ende den Apostel self / als hy gesept hadde:
Ghy zijt saligh gheworden door de ghenade door het ge-
loof, ende dat, niet uyt u selven, maer't is eene gave Godts
niet uyt de wercken, op dat jemant sich niet en verheffe.
Hy heeft wel ghesien dat de menschen kosten dencken
dat dit soo gheseyt was als of de goede wercken niet
nootsakelijck en waren aen de gheloobighen/ maer het
ghehoof alleen haer ghenoech was/ ende wederom dat
de menschen sich ober haere goede wercken kosten
verheffen / als of sy uyt hun selven ghenoechsaem
waren om die wercken te doen; daerom heeft hy'er
terstont hy-ghedroeght: Wy zijn sijn maecksel ghescha-
pen in Christo Iesu in goede wercken, die Godt voor-
bereyt heeft op dat wy in de selve souden wandelen: Wat
is dit te segghen? naer dat hy de ghenade Godts ghe-
retommandeert hadde / seght hy: Niet uyt de wercken,
op dat jemant misschien sich niet en verheffe? Hy gheeft
de

te reden / te weten / want wy zijn sijn maecksel ghescha-
pen in Christo Iesu in goede wercken. Hoe seght hy dan:
Niet uyt de wercken, op dat niemant sich en verheffe?
hoozt / ende verstaet: Niet uyt de wercken als wesende
de uwe, ende uyt u selyen, maer als wesende die / in de
welcke u Godt heeft ghemaectt ende gheschapen / niet
mer die scheppinghe dooz de welcke wy menschen ghe-
worden zijn / maer dooz die scheppinghe dooz de welcke
wy een nieuw schepsel sijn gheworden in Christo. Wy
worden dan ghemaectt ende gheschapen in de goede
wercken die wy niet en hebben bereypt gemaectt; maer
die Godt heeft bereypt op dat wy in de selve souden
worden. Ouersulcx / alderlieffste / ons goet leben en
is anders niet als de genade Godts / huyten twijffel is
oock het eeuwiggh leben / (het welck booz het goet le-
ben ghegheben wordt) ghenade Godts; want dat
wordt oock booz niet ghegheben / want het goet leben /
booz het welcke het eeuwiggh ghegheben wordt / is oock
ghegheben booz niet / maer aenghesien dat het eeuwiggh
leben eenen loon is booz 't goet leben / ende eenen loon
als uyt rechteberdigheyt / alsoo wordt d'ene gratie
ghegheben booz d'andere: Want dat blijft waerach-
tiggh dat Godt aen een jehelijck sal gheven naer sijne
wercken.

Dit altemael berklaert hy met wegnighe woorden
in *Euchiridio cap. 107.* segghende: Den Apostel noemt
het eeuwiggh leben (het welck sekerlyck eenen loon is
vande goede wercken) ghenade: Want de goede ber-
diensten des menschs sijn oock gaben Godts / booz
welcke verdiensten als het eeuwiggh leben ghegheben
wordt / wozt gratie booz gratie ghegheben.

Verstaet ghe die wel / Domine Daniel? en siet ghy
noch niet dat het wel saemen staet dat het eeuwiggh le-
ben ghenade is / ende dat wy nochtans het selve booz
de verdiensten van onse goede wercke verdienen? Want
de schijstuerre / gheijck Augustinus seet wel bemerckt /
seggt het klaer alle beyde.

Verstaet g'het noch niet? hoozt dan wat den H. Pau-
lus seggt *2. Cor 3. 5.* Wy en zijo, seggt hy / uyt ons sel-
ven niet bequaem om jet te dencken, dat ons tot de salig-
heyt

heyt brenghe (soo als uwen Bybel dit verklaert) maer onse bequaemihheyt is uyt Godt: alsoo en zyn wy uyt ons selben niet bequaem om jet goeds te doen dat ons tot de saligheyt hzenghe/ als dooz de gratie Godts/ die ons bequaem maectt om wercken te doen die ons tot de saligheyt konnen hzenghen: dat Godt ons die bequaemigheyt gheeft/ is syne ghenade/ ende dat wy dooz onse wercken verdienen/ is die bequaemigheyt die ons Godt heeft ghegheben op dat wy in goede wercken souden wandelen/ ende ons niet verheffen als of wy onse goede wercken dooz onse eyghen krachten bande natuere/ ende niet dooz de kracht Godts/ die ons bequaem maectt om goede ende verdienstige wercken te doen/ het eeuwighe leven verdienen.

vloeck nu/ als een man/ ghy die alle Roomsch-ghefinde wilt controlieren/ controleert hier oock eens Augustinum. Die van uwe eette roepen gheduerigh dat men de eene schryfuer moet verklaeren dooz d'andere: Dit heeft Augustinus hier pertinent wel ghebaen/ ende alsoo onse eere hebesicht; stelt nu eens uwe argumenten hier teghen/ om te sien of ghy wijser zyt als uw meester: Maer wacht u van sijne spreken booztaen te verkozten of te verdoornen/ ghelijck ghy terfont hier-naer doet/ als of Augustinus van uw' gheboelen ghetweest waer.

Want soo doet ghy hem spreken uyt sijn Manuale cap. 22. Mijne verdienste is Godts ontferminghe.

Waerom hebt ghy verstaeghen het ghene terfont doer op volght: te weten: My en ontbreken geene verdiensten, soo lanck als dien Heere der ontferminghen niet ontbreken en sal, de bearmhertigheden des Heeren sijn veel, ende ick ben veel in verdiensten.

Soo handelt ghy oock met hem als g'hem uyt het 9. boeck der Belydenissen cap. 13. doet segghen: Wee oock het prijselijck leven der menschen, soo ghy Heer het sonder bearmhertigheyt sout ondersoeken!

Waerom hebt ghy achter-gelaten de woorden die hier op volghen: naemelijck/ Heere, soo wie aen u optelt sijne waere verdiensten, wat telt hy u anders op als uwe gaven?

Wadt ghy dese woorden daer hy gheboeght dan soude men dooz d'ooghen ghesien hebben dat Augustinus hier selbe met ons leert / te weten / dat wy oprecht ende waere verdiensten hebben / maer dooz de gratie Gods / ende niet upt ons selben / ofte onse eyghen haechten.

Wat aengaet het ghene Augustinus sou segghen *Prefat. in Psalm. 33.* Wilt ghy vreemt zijn vande ghenade, soo roemt uwe verdiensten, hier toont ghy noch eens uwe onwetentheyt: Want die woorden en zijn op die boogheselde plaets niet te binden: Doch / ghenomen sonder: Wie en weet niet dat niemant sonaer berouwenheyt synen roem en magh draeghen ober syne verdiensten: Wat wonder dan dat hy byemt soude zijn van de ghenade die dit doet / aenghesien dat de Schryfvere seght *Iacob. 4. 6.* dat Godt wederstaet aen de hoochreidicheit?

Ghy sult oock noch eens moeten lesen het ghene Augustinus seght *lib. 4. ad Bonifac. cap. 4.* Want ofte ghy hebt het niet verstaen upt onwetentheyt / ofte ghy hebt hem bedrieghlyck boogheselt upt moetwilligheyt / als ghy hem niet anders doet segghen als dit: Christus alleen heeft sonder quade verdiensten op hem ghenomen de straffe, op dat wy door hem sonder goede verdiensten, de ghenade souden verkrijghen.

Beudeert nu eens op al het ghene dat hy dooz ende hier seght / ende indien ghy eenigh verstant hebt / ofte niet hartueckigh en zijt / ghy sult moeten bekennen dat Augustinus hier niet anders en leert als dat niemant vande menschen de doot ende het lijden Christi berdiene heeft / maer dat dit upt loutere ghenade geschiedt is: Dit blijkt klaer / onder andere / upt dese syne woorden: Geluyck ons Godt niet schuldigh en was eenigh goet te gheuen alsoo en moect Christus niet quaets lijden: Want hy en was niet ghehouden syneu sone te laten sterben dooz ons / om dat Christus gheene straffen / ende wy / sou een ontwerdeerlyck weidaet niet en verdienden.

Maet beter en handelt ghy met de andere Waders: Want als ghy Bernardus *Serm. de Annuntiat. Maria* doet hooren: Ghy en kont het eeuwigh leven door gheene verdien-

verdiensten verdienen, ghy en hebt niet ghesien wat'er
bolghde / naemelyck: Alle onse verdiensten zijn gaven
Godts, maer wat zijn alle verdiensten ten opsichte van loo-
eene groote glo. ic?

Siet ghe nu wel dat Bernardus alle verdiensten niet
upt en sluyt / noch en berwerpt? maer dat hy niet an-
ders en seght / als dat wy niet en kunnen verdienen
als dooz de gratie Godts die ons de bequaemigheyt
gheeft om te verdienen: Doch soo de eeuwighe gloze
onepndelyck is / soo en souden wy de selve dooz onse
verdiensten / die altydt epndelyck blyben / niet kunnen
verdienen / ten waer / dat Godt t' onswaert sijne ghe-
nade gheroont hadde als hy ons om onse verdiensten /
saemen gheboeght met de verdiensten van synen sone /
het eeuwighe leven beloofte ende toe. gheschickt heeft.

Dit is 't dat oock Eusebius Emiffenus leert als hy
seght: De toekomende saligheyt kan wel verkregen,
maer niet ghewerdeert worden.

Epndelyck als ghy ons boozstelt Bellarminus ende
den H. Thomas als of sy de eyghen verdiensten ber-
wierpen / ghy stelt u tot spot bande gheleerde die alle-
gaer wel weten dat dese twee leeraers groote booz-
staenders van de verdiensten gheweest zijn / ghelijck het
klaer blycke upt hunne schriften: maer ghy en siet soo
verre niet dat het wel saemen staet dat jemandt leere
dat onse goede wercken verdienen / ende nochtans sich
booz Godt veroodtmoedige als of hy gheene verdien-
sten en hadde / soo als den H. Thomas, Bellarminus, en
de meest alle de heylighste personen gedaen hebben.

Als ghe nu komt tot het wederlegghen van onse ar-
gumenten Pag. 31 dan speest ghy den meester als of
ghy eenen anderen Pythagoras waert. Want als wy
schriftuer plaetsen by-bzenghen die klaerder zijn als
het licht banden middagh / naemelyck upt den H. Iaco-
bus Cap. 2. v 21. 22. 23. 24. 25, als / dat Abraham wy
de wercken, naemelyck door het offeren van synen sone
is gherechtveerdicht gheweest, Rahab van ghelycken / en
dat den mensch niet alleen door het ghelooft, maer oock
door de wercken gherechtveerdicht wordt &c.

Men moest weten / seght ghy / dat den Apostel Iaco-
bus

als hier niet anders en leert / als dat Abraham en Ra-
 chab, gheboont hebben dat se te bozen dooz het geloof
 gherechtbeerdicht waren / en dat de goede wercken/
 wercken waeren van haer gheloof.

Wat is magistraliter ghesproken / als ghe seght men
 moeten weten dat den Apostel dat leert: waer staet dat
 ghescheyden dat men dit moeten weten?

Om dat den Apostel / seght ghy / te bozen ghesepde
 hadde: Toont my uw' gheloof uyt de wercken.

Dit is het slechtste bescheedt dat ick noch ghehoort
 hebbe: Wat meent ghy dan / dat het teghen malkan-
 deren strijdt / dooz de wercken gherechtbeerdicht te
 worden / ende sijn gheloof uyt de wercken te toonen?
 meent ghy het niet? soo en is ulve slot-reden niet een
 waer mispel weert: meent ghy het? soo sal ick dan
 verwachten dat ghe ons desen teghen-strijdt aenwijst.

Overtuffchen kan een yeder nu sien hoe dat ghe
 omgangingh ende speelt met de schysfuere / want daer
 te vrede eben klaer seght den mensch wort niet door het
 gheloof alleen, maer oock door de wercken gherecht-
 beerdicht, ende / Toont uw' gheloof uyt de wercken,
 daer laet ghy het eerste bozen / om het tweede te
 wapen naer ulwen kop: waerom en draeyt ghy niet
 weder het tweede naer t'eerste / als t'eerste naer t'
 tweede?

Maer ghy seght dat dit niet en kan sijn om dat Ia-
 cobus alsoo soude teghenspreken aen Paulus, leerende
 Rom. 4. Galat. 3. dat de rechtbeerdigheyt uyt den ge-
 boorte is / ende oock aen den gantschen teneur des E-
 uangeliums.

Wat sijn immers lustighe kinder-paerjens: want
 ick en sie niet waerom dat ghe niet liever de plaetsen
 van Paulus uyt en leght nae de plaetsen van den Apo-
 stel Jacobus, als contrarje: want die van den H. Iaco-
 bus en konnen niet klaerder sijn / ende aengaende die
 van den H. Paulus, utwen eyghen Bp'tiel / ghelijck wy
 boven 'etoont hebben (bekent / ende de eygen woort-
 ten van den H. Paulus wijzen t'ooch ngt) dat hy niet
 anders en seght / als dat de Christenen dooz de wert-
 ken van de wet Moysis niet en konnen gherechtbeerd-
 dighe

dichte woorden: maer iacobus spreekt van 'de wercken die in het waere gheloobe gheschieden: inder borghen dat dit seer wel saemen staet / te weten dat men dooz de wercken van de wet Moysis niet gherechtveerdicht en worde / ghelijck Paulus seght / maer dat men gherechtveerdicht wort dooz de wercken die in t'waere gheloobe gheschieden / ghelijck iacobus seght. Doch t'is te bergheefs ghepzaet teghen menschen die gheen ander fondament en hebben als haere eyghen phantasge ende vernuft / noch gheene andere preuben als haer enckel segghen sonder eenighe slot-reden.

HET II. DEEL.

Van de HH. Sacramenten.

I. ARTYKEL.

Onwetentheydt van Daniel aengaende den H. Doop.

Aengaende dit H. Sacrament / seght ghy Pag. 31. dat de Roomsche ghesinde het selbe ghecorumpereert ofte mishandelt hebben / om dat se aen het onwendigh water hadt toeschrijven de afwaschinge der sonden / ende leeren dat Christus aen t'water de kracht heeft ghegheben van ons te heyligen / ende ons te verderbaren tot een ghesesselijck leven.

Ghy moest'er by gheboeght hebben. Dat het water niser een instrumentele oorzake is / ende dat noch maer ten deele / als mede-werkende oorzake met de woorden ofte sozme des Doops.

Doch laet ons hooren hoe ghy onse leere bestrijdt. Ghy seght dat de schrijtuere duydelijck leert dat den onwendighen doop ons niet en behout.

Maer seght de schrijtuere dit?

Ghy stelt ons eerst dooz / 1. Pet. 3. 21. daer den apostel

poel seght: Het tegen-beelt van de Arcke Noe, t'welck den Doop is, behout ons nu oock,

Ghy moet gedoopt hebben als ghe dese schijfuer op het papier heft gheset: want als Petrus seght dat den Doop ons behoudt, is dat te segghen / dat den Doop ons niet en behoudt / ghelijck ghe bewijfen moet.

Maer ghy seght dat Petrus de reyninghe der sonden beschrijft aen het bloede ende gheest Christi.

Wat segghen wy oock: maer hier ynt en volghet niet dat het water oock niet en reynicht als instrument / niet dooz soe veel als het enkel water is / maer dooz soe veel als het gheheylt wort / ende sijn kracht heeft dooz het bloede Christi.

Wilt ghy sien dat Petrus dit mede seght: 1. Wy segt hier dat den Doop ons behout / dat en kont ghy niet hoehenen. 2. Seght hy dat den Doop gheene afwaschinghe van de huylicheit des lichaems is / siende op de wasschinghen der Ioden die het lichaem wel supberden / maer niet de conscientien / ghelijck Paulus seght Heb. 9. maer eene afwasschinghe vande conscientie, ende dat oock door het water: want Petrus seght expresse-lyck dat wy dooz den Doop worden behouden / gelijck Noe met sijne familie wierdt behouden door t'water: maer dat water heeft waerlijck ende eyghentlijck Noe met sijne familie behouden; Ergo t'selve doet het water ten opsigte van ons / in den Doop. Alsoo wort ghy / Maester Daniel in ywe eyghen stricken ghebängen die ghy dooz onse boeten ghelept hadt.

Doozders hoopt gy ick en weet niet hoe vele schijfuer-plaetsen te saemen om te toonen dat de schuld van de sonde niet werch genomen kan worden als dooz het tansoen / bosdoeninghe / ende verdiensten van het die-licke bloede ende doode des middelaers ende salichmakers Iesu Christi.

Wat weten wy wel / gy en moest ons dat niet komen leeren; want dit hebben de Roomsch-ghelinde gheleert ter der opt Calvinist in de werelt was: niet te min sijn teghen en strijdt niet dat het water van het doop sel ons supbere als instrumentele oogsaecke dooz de

kracht die het ontfanght van de volboeninge ende bediensten vande doot ende bloedt Christi.

Dit staet klaer *1. Ephes. 5. 25.* Christus heeft sijne kercke bemindt, ende sijn selven gegeven voor haer, sijnverende haer met het badt des waters in het woordt des levens.

Item *Tit. 3. 5.* Hy heeft ons salich ghemaect door het badt der weder-gheboorte, ende vernieuwinghe des H. Gheests.

Hier seght immers de schrijtuere met klaere woorden dat wy ghesunbert en saligh ghemaecte worden niet alleen met het water, maer oock door het water: maer om te toonen dat dit dooz enkel water niet en gheschiedt / voeghe'er de schrijtuere by / dat oock de wozden daer moeten by-komen / ende om te toonen dat dit altemael sijne kracht heeft upt de doot ende bloedt Christi, daerom seght de schrijtuere / dat Christus, sijn selven booz sijne kercke ghegheben heeft / ofte booz haer is ghestozden.

Dit is oock wel te bewercken dat de schrijtuere dese twee dinghen saemen voeght / ende tusschen beyde ondersheyt maect / te weten / het water, ende de vernieuwinghe vanden H. Gheest, om te toonen dat het water mede-werckt met den H. Gheest, niet als de principale oorzake / want dese alleen is de doot ende bloet Christi, ergo als instrumentele.

Immers / wat wilt ghy klaerder als het ghene Christus selve gheseyt heeft *Ioan. 3. 5.* te weten dat wy in het Doopsel herbozen worden / upt het water, ende den gheest? upt beyde?

Maer ghy seght dat een uperlijck element de smet- te der sonde niet en kan wech nemen.

Ich antwoorde 1. Een uperlijck element en kan dat niet doen upt sijn selven / dat is waer? E'en kan het niet doen dooz de kracht Godts / dat loochene ick.

Ich antwoorde 2. E'en kan dat niet doen als de eerste ende principale oorzake / dat is waer: E'en kan het niet doen als instrumentele / dat loochene ick.

Daerom loochene ick oock het ghene ghy boozder seght / te weten / dat soo reene uptwerkinghe aen een uper-

uyterlijck element niet en kan medeghedepit worden:
naer haer dat gheschreben?

Ghy stelt ons vooz 1. Cor. 6. 11. maer ick en kan
naer niet binden dat Paulus seght dat de kracht aen het
water niet en kan mede. ghedepit worden.

Ter contrarion Paulus boeght het wasschen by den
Gheest, seggende: Ghy sijt ghewasschen: wat volght
hier uyt? gy sijt gheylight, te weten dooz t'afwasschen:
naem om onderscheydt te maecken tusschen het ghene
dat volght / seght hy noch voozder: maer ghy sijt ghe-
rechtveerdicht in den naeme des Heeren, ende door den
gheest van onsen Godt, dat is (ghelijck de woorzen
1. Cor. 12. 13. / ende maniere van spreken uytwijzen) ghy wordt
reel gheheplight dooz t'afwasschen met water / maer
ghet water moet komen de aenroepinge vanden nae-
me des Heeren, ende den gheest Godts, t'welck al te-
mael saemen ghenomen u stelt in eene volmaecte
rechtveerdichheit.

Indien ghy dese woorzen wilt verstaen ghelijck
den Bybel doet Num: 21. gheeft my eerst de reden
waerom dat Paulus ter stont naer het afwasschen seght
dat wy gheheplight sijn / en dan de rechtveerdichmae-
kinghe toeschijft aen den gheest Godts.

Het ghene ghy nu voozders seght / is meet belac-
kens als beantwozdens weerdigh / te weten / soo ee-
ne kracht van t'een oft het ander te willen toeschrijven
aen een uyterlijck element soude smaecten nae t'heg-
bendom / die met water de schult des gewoets wilden
afwasschen als te sien is in Pilatus Matth. 27. 24.

Sotele by utwe sinnekens daer in gherust: want de
Heydene, gelijck oock de Joden, meynden dat se dooz
wassel water, de schult van haer ghewoet kosten uyt-
wasschen / dat is verre van ons / want wy en schrijven
niet toe aen het water / ten sy dooz de kracht die het
water van het bloedt ende doot Christi.

Het argument dat ghy teghen ons Pag. 33. treckt uyt
de Larminus lib. 2. de effect. Sacram. cap. 11. is van hem
soo beantwozt gheweest dat Guil. Amesius dese
beantwozdinghen met sijne repliken niet en heeft
kunnen wederlegghen als met eenen hoop gdele woor-
den.

den. **J**immers die is de heele substantie in't kozt. **A**ugustinus hadde gheseydt: **E**' is onmoghelic dat de Sacramenten/ de welcke grobe ende lichaemlycke dinghe sijn/ tot de ziel konnen komen / **E**rgo sijn en supbeten de huplicheden der sonden niet die in de ziel sijn

Hier op antwooyt **B**ellarminus, dat een grobe ende lichaemlycke saeke uyt haer natuerem de ziele niet en kan wercken / maer wel door de kracht Gods, ghelijck **A**ugustinus seghet *Tract. 80. in Ioan.*: **H**et water raecht het lichaem, ende het suyvert het herte.

Dit bevesticht **B**ellarminus, met twee andere exempel: 1. met het vier der helle het welcke de zielen bande verdoemde pynicht / ende nochtans lichaemlyck is. 2. **M**et ons eyghen lichaem/ t'welck onse ziele soo vast hout dat se daer niet en kan uyt-gaen als se begheert: seghet ghy my nu: hoe kan het helsen hyper/ ende ons lichaem/dese uytwerckinghen hebben in Gheesten?

Antgaende het wercken der **H**. Sacramenten ex opere operato t'ghene ghy aenraecht *Pag. 33* daer van seghet ghy seer wel dat het maer Scholastike controversien sijn / of se phyfice wercken ofte moraliter: oversulx en raecht dit het gheloof niet / daerom nochtans en laet het niet seker te sijn dat de **H**. Sacramenten wercken ex opere operato, al hoe-wel men dijputert ober de maniere ofte wyse; **A**lfoo hield het **A**ugustinus vooz vast *Epist. 29. ad Hieron.* dat de sonde van **A**dam aen sijne naekomelinghen wordt overghesedt / nochtans bekende hy dat hy niet en wist op wat manier dit gheschiedde / alsoo ist mede van de verrijffnisse der dooden / en vele andere stucken. **D**ienbolghens en mach men niet segghen dat eenigh ghelaofs-stuck niet en bestaet om dat men de maniere niet en weet op de welke de saeke gheschiedt is / die men ghelaof.

Wat heht ghy noch al / **D**omine **D**aniel? **G**hy seghet *Pag. 34* dat het intwendigh ende gheestelyck instrument om ons **C**hristi ende aller synder welvaden deelachtich te maeken / ende waer vooz tog gherechtbeerdicht ende gheregnicht worden / is / t'olghens de **S**chijfuer/ het gheloof.

Wapten twijffel het gheloof moet'er sijn / want son-
 der dit fundament / en kan men niet een sier houtwen;
 Maer ick en kan in de heele schiztuere niet binden
 dat het gheloobe ALLEEN den mensch rechtbeerdicht
 of regnicht: ter contrarien ick vinde by den H. Iacobus
 dat den mensch gherechtbeerdicht woze niet dooz het
 gheloof alleen / maer oock dooz de wercken: ick
 wenschte wel soo eene plaetse te sien daer klaer geseyt
 woze / Den mensch woze gherechtbeerdicht dooz het
 gheloobe ALLEEN.

Ghy seyt ons dooz / Galat. 2. 20 daer Paulus seght:
 ick leve door het gheloove vanden sone Godts.

Maer Paulus en seght niet dat hy dooz het gheloobe
 ALLEEN leeft / daerom en volght uyt sijn segghen niet
 dat hy dooz niet anders en leefde als dooz het geloof/
 andersints en kan ick niet begrypen hoe hy 1. Cor. 13.
 seght dat hy niet met allen en waer indien hy de lief-
 de niet en hadde / soo moest hy dan oock leven dooz de
 liefde / want sonder die was hy niets / ofte als een
 doot mensch.

En anderen / als ick segghe / ick leve dooz mijne
 ziele / daerom en sluyt ick het lichaemelyck boetsel
 niet uyt / daer ick dooz leve. Ergo als Paulus seght:
 ick leve door het gheloof, daer uyt en volght niet dat
 hy ALLEEN dooz het gheloof leefde. Al t'selbe ant-
 woorde ick op uwe andere dzy schiztuere plaetsen E-
 phes. 3. 17 Rom. 5. 1. Act. 15. 9.

Doorders seght ghy Pag. 34. De H. Sacramen-
 ten sijn de middelen ende instrumenten om ons in de
 gemeenschap Christi en synder weldaden meer en
 meer te verstercken ende te troosten / t'welck sy doen by
 name van beteckeninghe ende verzghelinghe synder
 ghenade ende weldaden: alsoo / seght ghy / is het wa-
 ter in den doop een waer- teeken en zeghel vande gee-
 stelycke ende inwendighe afwasschinghe der sonden etc.

Dit altemaels segghen wy mede: Maer de schiztue-
 ren die ghy ons boozstelt / en doen niet te propoosse/
 noch om te bewyisen dat het water ende afwasschinghe
 in den doop een teeken en zeghel is, noch heel mit dat
 het dooz de kracht Godts in onse ziele niet en werckt.

Niet

Maet het eerste: want de'se slot. reden en deught niet: Paulus *rom. 4. 11.* seght vande besnydenisse alleen dat se een teeken en zegghel was/ Ergo hy seght dat oock van den Doop

Vreden waerom dat dit niet en volghet/ is / om dat'er meer onderscheydt is tusschen de *H. Sacramenten* van het out testament / t'welck niet anders als schaduwten waren/ en tusschen die van het nieuwe / t'welck de waerheyt is/ als'er is tusschen een schaduwte ende een lichaem.

2. Ghy moet my eerst proheren dat de besnydenisse een Sacrament van het out testament is geweest: kont ghy dit niet doen? soo deught uw' beslyt noch veel min.

3. Ghenoemen t'waer soo / dan moet ghy my noch betoonen dat dese consequentie bast staet: Paulus seght dat het water en wasschinge in den doop een teeken en zegghel is/ Ergo hy seght dat het water ende afwasschinghe niet en wercken in onse zielen; Probeert nu eens die consequentie.

Ghy en probeert oock niet met uwe tweede schryftuer-plaerse *Ti. 3. 5.* dat het water in onse ziele niet en werckt: want daer de schryftuere opentlijck seght dat het water-bad van den Doop ons saligh ghemaeckt heeft / ende daer se seght *Ahor. 22. 16.* dat onse sonden doop den Doop afghewasschen worden / daer en weet ghy niet anders te segghen/ als dat dit eene oneygentijcke maniere van spreken is.

Als ghe soo met de schryftuere weet om te springen/ soo en is het niet wonder dat ghe van de geloofs-stucken maect al wat ghe begheert.

Maer gy seght dat soo eene oneygentijcke maniere van spreken ontrent de materie der Sacramente in de schryftuere deurgaens gebruycelijc is. Ick hebbe niet als in hier bescheyde schryfte contrarie getoont: maer ick segge noch eens dit is de gewoonte/ oft/ om beter te seggen/ de hartneckicheyt van uwe Secte / met den hooft te gaen sonder eens aen te sien wat partijt seght / ende alsoo ghedeurt het dat ghy/ ende alle uws ghelijcke niet anders en doen als ghetuerigh het sel-

verhaelen sonder d'argumenten van Partije te
wederlegghen / ende soo waerneer men hun daer toe
praemt / sy en weten niet anders te segghen / als t'en
is de pijn niet weert te beantwoorden: Alsoo daende/
sinnen oock de meeste hottericken ghehouden worden
door de gheleerste.

Doch laet ons nemen dat soo eene onegghenelijcke
maniere van spreken ontrent de Sacramenten gebuy-
selich is: als by exempel / De besnydenisse is het ver-
bondt / het Paeschlam is den deurganck. Sijt ghy noch
soo ontwetende in de schijftruere dat ghe niet en weet dat
de schijftruere daer expresselijck by-boeght dat de be-
snydenisse, en t'Paeschlam, teekenen waeren / gheelijck
salus oock de besnydenisse noemt: toont my yet sulcx
in de schijftruere / van t'Doopsel: waer seght se dat den
doop een teeken is: en of s'het noch segde / ten volghet
den wel niet dat het water van t'Doopsel om dat het
een teeken is daerom door de kracht Godts in onse
siel niet en wercht: want t'en strydt teghen mal-
kanderen niet / een teecken te sijn, ende in onse sielen te
wercken.

Neert dan voortaan heter uwe lesse / eer ge de Room-
sche ghesinde komt onderwijsen.

Hebt ghy niet meer te segghen teghen ons Doopsel?
laet ons noch een staeltjen hoorzen van uwe ontwetent-
ghede.

Ick hoorze u Pag. 34. Enckelijck verhaelen / ons / en-
de uwe erghen ghevoelen aengaende de nootsakelijck-
heit van den Doop / maer ick en sie niet een bestan-
digh argument om het onse te wederlegghen / noch
eruyghen preube om het uwe te bevestighen.

Ghy seght anders niet / als / ten kan niet ghelden
dat er staet Ioan. 3. 5. Ten zy dat yemant gheboren wor-
de wyet het water en gheest, hy en kan in het Coninckrijke
Godts niet ingaen.

Wel is dit niet soo klaer gesegt als den dagh dat den
Doop nootsakelijck is tot de salicheydt? ofte dat nie-
mant salich kan worden sonder den Doop? is dit niet
de selbe maniere van spreken die Christus ghebruyckt
heest Matth. 5. 20. segghende: Ten sy dat uwe rechte-
veerdig

veerdicheyt overvloedigher zy als die van de Schrift-geleerden en Phariseen, ghy en sult iu't Rijck der hemelen niet ingaen? Item *Luc. 13. 3.* Ten zy dat ghe penitentie doet, ghy sult allegaer vergaen. **Wat is dit anders te segghen als dat die rechtveerdicheyt ende penitentie nootsaekelijck waeren om salich te worden / en om niet te vergaen?** Maer daer en is niet een tittelken onderschept tusschen de maniere die Christus ghebeyndt als hy spreekt van den Doop / ende tusschen dese twee leste manieren van spreken; Hoe kan men dan klaerder nyt de schyftuere betoonen dat den Doop soo nootsaekelijck is tot de salicheyt dat men sonder den selven in het Rijcke der Hemelen niet en kan komen / ghelijck so daer niet ingaen en kosten die gheene oberbloedigher rechtveerdigheyt en hadden als de schyft geleerden en Phariseen?

Dit leste en kont ghy niet loochenen / Ergo oock niet het eerste. Maer ghy seght dat Christus hier niet en spreekt van den uytelijcken Doop / immers niet van dien alleen / noch te princepael; maer of alleen of princepael van den inwendighen Doop / of de beteckende saeke des Doops / te weten de weder-geboorte / de welcke dooz den gheest gheschiet / ende absolut nootsaekelijck is.

Ghy praet ebeneens gelijk nemant die droomt / ende seif niet en weet wat hy seght: wat wilt ghy ten lesten bewyisen of te besluyten? wilt gy hebben dat Christus van beyde spreekt en van den uytelijcken, en van den inwendighen Doop / ghelijck sijne woorden klaerder ligghen als het liecht vande sonne: soo sijn dan / en den uytelijcken, ende den inwendighen Doop / beyde soo nootsaekelijck dat men sonder een van beyde inden hemel niet en kan komen.

Wilt gy hebben dat Christus alleen spreekt van den inwendighen Doop? dat is / vande weder-geboorte etc? waer staet dat? hoe bewijst ghy my dat uyt de woorden Christi? daer hy uytzuckelijck seght dat wy door het water, dat is / dooz den uytwendighen Doop / ende door den Gheest, dat is / dooz den inwendighen Doop / moeten herhozen worden etc? waerom ex-
piceet

preet ghy / aenghesien dat Christus selve gheene ex-
ceptie en maect?

Al wat ghy by-brenght tot uw' bewijs Pag. 35. is
dit: Den sin van het vyfde vers is een / en het selve
met t' derde vers / daer de weder-gheboorte alleen ge-
noemt wort.

Meester Daniel, hier gaect ghy soo lustigh teghen
den wint / als ghe tot noch toe gedaen hebt: wat praet
gh' al? Ghy seght dat in t' derde vers, de weder-ghe-
boorte alleen wort ghenoeit / en daer dooz verstaet gy
de inwendighe weder-gheboorte: wie heeft u die auto-
riteit ghegeven om dit soo te verstaen / daer Christus
alleenlyck spreekt van de weder-gheboorte in t' ghe-
meen: t' welck hy in t' vyfde vers hreder verklaerende /
seght dat die weder-gheboorte verstaet: upt het water en
den Gheest, en daerom is t' valsch dat het vyfde vers
ghelyck ghy seght / een en het selve is met t' derde: want
het vyfde is eene openbaere verklaringhe van het der-
de: ofte het ghene dat Christus in t' gemeen hadde ge-
segt v. 3. seght hy in het besonder v. 5. Dus herre met
al u praeten en doozomen.

II. ARTIKEL.

Onwetentheydt van Daniel aen- gaende het H. Sacrament des Avontmaels.

Voor eerst reket Daniel Pag. 36. booz eenen mis-
slach vande Roomsche kercke / dat se den kelck
niet en gheeft aen de leeken / ende seght dat dit is te-
gen de instellinghe Christi.

Hier gaet het spel wederom aen op sijn Geusegh / dat
is / met den kop henen gaen sonder eens aente sien wat
de catholicken soo menichmael hier teghen gheschre-
ven hebben / ende met klaere schyftuer-plaetsen ghe-
toont dat dit ontrecken vanden kelck aen de Leeken
niet en sijdt teghen de instellinghe Christi.

Wat

Wat doet Meester Daniel? hy gaet me erghens upt den hoek soecken een argument van de Catholijcken; daer hy dan gaet op swetsen en swieten als of de sacker booz ons gantsch verlozen waer.

Wat is dit booz een argument? De Roomsche ghesinde, seyt hy / segghen. Daer het lichaem is / daer is het bloedt mede / want het lichaem Christi en is niet sonder bloedt: derhalben en hebben de Leeken ofte Communicanten / het lichaem in de hostie ontfangende / ende saemen het bloedt / den kelck niet van noode.

Maer ghy armen bloet als ghe sijt? Sijt ghy soo ontwetende in onse schriften dat ghe gheen ander argument en hebt konnen boozt-hyngghen als dit alleen? wil ick u wat segghen? sou verre ist van daer dat ick dit argument teghen u soude gebuycken / dat ick't ter contrarie niet eens en wil aensien: wy hebben wel andere pijlen op onsen koker om u te treffen: bewijst ghy waer eens dat het onthouden banden kelck strijdt tegghen de instellinghe Christi; coutagie / begint eens.

Gy stelt me booz / t'gene staet *Matth. 26. 26. 27* maer hier en kan ick anders niet binden / als dat Christus het abontmael instellende sijn lichaem ende bloet heeft gegeven aen sijne twaelf Apostelen: Ergo hy heeft het soo inghestelt dat beyde nootsaeckelijck moet ghegheben worden aen alle gheloobighen / die consequentie en deught niet.

Ick toon'et klaar upt den *H. Lucas 22. 19.* en *Paulus, 1. Cor. 11. 24.* Als Christus, segghen sy / nu het lichaem hadde ghegheben / seyde hy tot sijne Apostelen: doet dat tot mijnder ghedachtenisse: van twee zijden wordt toe ghestemt dat Christus, met die woorden de macht gaf aen sijne Apostelen niet alleen om het lichaem te nutten / maer doek te bedienen aen andere ghelijck Christus ghedaen hadde: terstont dan naer datse het lichaem hadden ghenut / wierden sy tot Priesters, of Bedienaers ghestelt: Toen heeft Christus haer eerst den kelck ghegeven ghelijck blijkt upt het verbolgh van Lucas en Paulus, Soo gaf hy dan den kelck aen Priesters ofte Bedienaers; maer ghy self moet bekennen dat de Leeken gheene bedienaers en sijn van dit

die H. Sacrament/ Ergo ghy moet bekennen dat het
niet en segde teghen de instellinge Christi, aen de Hee-
ren den kelck niet te gheven.

Die tweede schyftuer plaetse upt 1. Cor. 11. 23, &c.
En probeert niet anders als dat de ghelooighen op
dien tijt onder beyde de ghedaenten communiceerden/
maer dat het byz stont het een oft het ander te doen/
blijkt upt dat selve capittel vanden Apostel v. 29. daer
hy seght: Soo wie onweerdelijck eet ofte drincke &c.
En van beyde / niet te saemen / maer eten OF drin-
cken/ ghelijck den Grieksch text heeft / ende alle an-
dere texten behalven utwen Bijbel / die in de plaetse
van OFTE, heeft ghestelt ENDE, teghen de algeme-
ne bettekeninghe van het Grieksch woordeken.

Blijkt 2. upt Ioan. 6. 51. 58. Daer Christus het een-
igh leven belooft oock aen de ghene die alleen het
brood sullen eten: Soo en is het dan niet nootsakelijck
om t' eeuwighe leven te hebben / den kelck te drincken
verhalven / als Christus nu seght dat men kan salich
worden met beyde t' ontfangen gelijck hy doet v. 35. 54.
ende daernaer / dat men kan salich worden met een al-
leen / gheeft hy met soo eene maniere van spreken niet
ghenoegsaem te kennen dat het byz staet ofte beyde
de ghedaenten te saemen / ofte eene alleen te ontfan-
ghen / ende dat het onse salicheyt niet verhinderen en
kan ist dat wy maer een nutten?

Blijkt 3. upt Act. 2. 46. 20. 7. daer gheseyt wordet
dat de eerste ghelooighen brood bracken, dat is / het
vroonmael hielden, ghelijck utwen Bijbel dit oock ver-
staet / sonder te segghen dat se den kelck naemen.

Indien ghy seght dit moet' er onder verstaen wor-
den: Gheeft me hier van bewijs: Ghy sult me seg-
ghen om dat op andere plaetsen vande schyftuere he-
de saemen ghevoeght wort / ende het eten des broodts /
ende het drincken des kelcks: Soo besluyt ghy dan
hier upt dat soo dichtwils als in de schyftuere / alleen
van t' eten des broodts wordet ghesproken daer onder
alreede moet verstaen worden het drincken des kelcks.
Hier teghen maect ick een besluyt dat byz wat be-
standigher is: Ick binde naemelijck acht verscheiden
plaetsen

plaetsen daer alleen woxt ghesproken van 't broodt / te weten. Ioan. 6. 50. 51. 52. 29. Act. 2. 26. Act. 20. 7. 11. ende 1. Cor. 10. 17. op den anderen kant binde ick thien ofte elf daer ghesproken woxt van 't broodt ende beker te saemen. Nu is de questie waerom dat die eerste schrijftuer. plaetsen moeten nae de tweede ghebrayt worden? gheeft my reden daer van. Ondertussen ghebe ick u dit beslypt.

1. Is seker dat de schrijftuere niet met allen en heeft ghestelt sonder reden / naemelyck als se een en de selve saeke soo dickwils herhaelt: Ergo t'en is niet sonder reden dat se spreekt van 't broodt alleen / ende dit soo dickwils herhaelt: maer ick en kan gheene andere reden binden waerom dat se dit ghedaen heeft / als om te toonen dat het eten van 't broodt alleen ghenoechsaem was tot de salicheyt: Ergo ick segge dat s'het daerom ghedaen heeft; ofte soo niet / gheeft my eenighe andere reden ist dat ghe kont.

2. Daer de schrijftuere bykans ghelijckelijck soo wel het een seght als het ander / daer en is gheen reden waerom dat men het een soo wel / ghelijck het daer licht / niet en souden aennemen als t'ander: maer de schrijftuere spreekt bykans ghelijckelijck soo wel van het broodt alleen / als van 't broodt ende den beker te saemen: Ergo daer en is gheene reden waerom dat men de spreken van 't broodt alleen / niet soo wel en souden aennemen gelijk se daer ligghen / als de spreken van 't broodt ende beker te saemen.

Daerom utwe derde schrijftuere. plaetse Ioan. 6. 53. 54. &c. en probeert nu niet een hayt: want alhoewel dat Christus daer seght / dat sijn vleesch waerlijck spijs is / ende sijn bloet waerlijck dranck, hy seght oock tot hem mael toe / dat hy het ewigh leben sal hebben die sijn vleesch eet / sonder te spreken van sijn bloet / ergo hier dooz toont hy klaer dat het ter salicheyt niet noodich en is sijn bloet te drincken.

Uwe vierde schrijftuere. plaetse / naemelyck Drinkt alle daer uyt Matth. 26. 27. en probeert oock niet met allen: want / ghelijck boven betwefen is uyt Lucas en Paulus dese woorden heeft Christus gheseyt tot sijnen apostelen

postelen als se nu Bedienaers of Priesters waren / ergo
 op dese woorden en volght niet dat de Leeken den
 dienst moeten drijcken.

III. ARTICKE L.

Onwetentheydt van Daniel in materie
 vande Transsubstantiatie.

Ghy seght 1. Pag. 36. Te ghelooften de herando
 ringhe van 't broodt in het lichaem Christi, ende
 van den wijn in het bloet Christi, strydt teghen 1. Cor.
 11. 26. 27. daer Paulus, nae de consecratie ende gespro
 ken segghen / het selve noch broodt noemt.

Is dit een argument vooz eenen Medikant van
 Wyrecht? volght dit? Het woort broodt ghenoemt / er
 go 't is broodt? op de selve maniere soude ick argu
 menteren: By den H. Mattheus 11. 5. woorden desiende
 blinde ghenoemt / ende de kreupele / gaende / ende de
 ghefonde / melacrsche / ende de hoozende / dooden / ende
 de lebende / dooden / Ergo de siende waeren met'er
 deet blindot / etc?

En anderen sijn gg noch soo onerbaren in de schryf
 ture dat ghe niet en weet dat dit woorddeken Broode
 niet altydt en beteeckent / broodt in specie? maer me
 nigmael te segghen is spijs. Siet Gen. 31. 54 ende 37.
 24. ende 43 25. Item Exodi 2. 20. Item Iud. 19. 5.
 Ruth. 2. 17. 1. Reg. 28. 22. Matth. 15. 2. Luc. 14. 1. ende
 op menighe andere plaetsen sulc ghy vinden dat het
 woorddeken broodt, beteeckent Spijs in't ghemeen /
 daerom heeft Christus gheseydt Ioan. 6. mijn vleesch
 is waerlijck spijs: ende niet / mijn vleesch is waerlijck
 broodt / om dat wy daer upt souden besluyten / dat soo
 dikwils als de schryftuere dit woorddeken broodt, in
 dese materie / soude ghebrycken / dat men daer deur
 gheen broot in specie / maer Spijs verstaen moet?

Numers nu kont ghe sien dat dese twee consequen
 tie: Het worde broodt ghenoemt, Ergo 't is broodt, niet
 meer en verstaet als dese: Het vleesch Christi is waerlijck
 spijs, ergo het vleesch Christi is waerlijck broodt.

Ghy

Ghy seght 2. Christus heeft *Matth. 26. 29.* t'ghene hy ghedroncken hadde wijn ofte de vrucht des wijn-stocks ghenoeemt.

Ghy moest den H. Lucas hier beneffens ghestelt hebben / want hy verklaert *Matthæum* ghelyck de *Evangelisten* malkanderen dickwils verklaeren; wat seght dan Lucas hier van? leest utwen *Bijbel* daer sult ghy het sien in de aenmerekinghe op het 18. vers / daer staet soo: Den eersten drinck-beker schijnt van Christo ghegheven te sijn tot een besluit van 't Pascha, nae de gewoonte der Ioden, waer op de instellinghe des avontmaels terstont is ghevolght, in het welcke naer het uytdeelen des broots, oock den beker uytghedeelt is.

Voort ghe wel wat hier gheseyt wort: hier wort onderschept ghemaect tusschen twee bekers / den eersten, den welcken Christus vooz-ghedroncken heeft ende ghegheven aen syne Apostelen terstont naer het eten van 't Paeschlam / eer hy het 2. Avontmael instelde: want (ghelyck utwe *Bijbel* wel segt) dit was de gewoonte der Ioden. Den tweeden beker was die Christus gaf aen syne Apostelen als hy het Avontmael instelde.

Nu is de questie van wat beker dat Christus sprack / als hy seyde: Ick en sal van dese vrucht des wijn-stocks niet meer drincken &c?

't is seker dat hy sprack niet van den tweeden maer van den eersten beker / want dit staet soo klaer by den H. Lucas, dat hy moet blindt zyn die 't niet en siet / ofte berhaert van gemoet die het loochent. Ick toon 'et uyt d'eyghen woorden van Lucas *v. 14, 15, 16, 17.* Hy seght dat Christus eerst het Paesch-lam geeten heeft, dit beken utwen *Bijbel Num. 15.* dit geeten synde / ofte immers terwyle dat hy noch lefich was / seyde hy tot syne Apostelen: Ick en sal daer van niet meer eten, waer van 't Paeschlam: Toen nam hy een beker / ende ghedroncken hebende / seyde hy / Ick en sal daer van niet meer drincken: Gelyck hy van eerst sprack van het Paeschlam / alsoo sprack hy daernaer van dien beker den welcken de Ioden ghewoon waren te drincken / naer / ofte onder het eten van 't Paeschlam: maer in desen beker der Ioden en was niet anders als enckelen wyn: Ergo niet

redden noemd'et Christus wijn het gene in dien be-
re was / want t'en was niet anders als wijn vol-
ghens de ghewoonte der Joden.

Dit nu ghedaen sijnde gaet Lucas voort / ende seght
19. 20. Hy nam broot &c. hiet begoft de instellinghe
van 't H. Avontmael: ende naer het avontmael heeft
Christus eenen drinck-beker genomen: Maer wat avont-
mael: niet van het nieuw testament / want daer mede
was hy noch besich / maer / naer het avontmael van
het out testament dat is / naer het eten van 't Paesch-
lam ende naer de instellinghe van sijn H. Lichaem /
heeft hy eenen beker ghenomen: Dit en kost den eer-
sten beker niet sijn / want desen / volghens de gewoon-
te der Joden, moest ghedroncken worden naer ofte on-
ter het eten van 't Paesch-lam / niet anders sijnde als
mischen wijn / soo was het dan eenen anderen beker
bereyden van den eersten: Maer van desen lesten
beker ghelijck het upt Lucas dlycht / en heeft Christus
siet gheseyt: Ick en sal van desen wijn niet meer drinc-
ken. ter contrarien hy heeft gheseyt dat het sijn bloede
was / Ergo / wanneer ghy de woorden banden eersten
beker ghesproken / toespghent aen den tweeden / ghy
zouwt dat ghe gantsch on-erbaren ende onwetende sijn
in de schijfuere.

Ghy seght 3. Onse sinnen getuygen dat het hzoodt
ende wijn is.

Wat schande is dit / dat ghe de gheloofs-stucken
wilt afgheweten hebben met utwe lichaemlycke sin-
nen: daer den H. Apostel Paulus uptdruckelijck seght
1 Cor. 11. 1. dat het gheloof een bewijs is van sacken die
men niet en liet, dat is (ghelijck utwen Bijbel seght
1 Joh. 3.) die selfs door onse natuerlijcke sinnen niet en
worden begrepen: wat wilt ghy dan wijser sijn als
de schijfuere / ende de beklaringhen van utwen
Bijbel?

Ghy seght 4. Aenghestien dat van den Priester in
de misse een solide ofte vast lichaem ghebzoken wort/
soo moet hy dan bzeken / of Christi lichaem / of hzoodt:
Christi lichaem / nu verheerlijckt sijnde / en kan niet
ghebzoken worden / Ergo den Priester breecht hzoodt.

Ick loochene de consequentie / ende segghe dat den Priester noch het lichaem Christi niet en byrecht / noch broodt / maer alleenlyck de toeballen of d'accidenten; want ghy moet bekennen dat de toeballen lichaemlyck sijn / soo moet ghy my dan bekennen datse kunnen ghe-dept ofte ghebroken worden: Want al wat lichaemlyck is heeft eenighe quantiteyt / maer het ghene dat quantiteyt heeft / kan ghe-dept worden / Ergo de toeballen kunnen ghe-dept worden.

Ghy seght 5. Daer en is gheenen noot noch reden om meer eene transsubstantiatio te stellen in't abontmael als in den Doop: Want kan het gheloof ende gheest ons in den Doop ghemeenschap gheben an Christi bloedt / ende d'effecten des selfs sonder transsubstantiatio, waerom oock niet in het Abontmael?

Ick antwoorde in't kozt op ulven waerom, om dat Christus het Abontmael soo inghestelt heeft / ende niet den Doop: Waerom dat hy dit soo ghebaen heeft / sout ghy hem self moeten byaeghen: Want met soorenen waerom / en waer-der in de gheloofs-stucken noyt gheen eynde van byaeghen.

Ghy seght 6. Soo der eene transsubstantiatio waer / soo soude het Sacrament vernieticht worden / want een Sacrament is / volghens de beschryvinghe Augustini, een sichtbaer teeken vande onzichtbare ghenade.

Wel hoe? laet ons H. Sacrament soodanigh te sijn / om dat het broodt wozt veranderd in't lichaem / ende den wijn in het bloedt? wat doet'er dat toe? Sijn de accidenten, ende het nutten van 't H. Sacrament / niet soo wel sicjthaer als het Water, ende afwasschinghe in 't Doopsel: Waerom en kunnen dan de accidenten ende de nuttinghe in dit H. Sacrament (niet teghensarnde dat'er Christus lichaemlyck is) soo wel gheene sichtbare teekenen sijn vande onzichtbare ghenade / als het Water ende afwasschinghe is in den Doop? gheeft nu eens reden daer van / ende toont dat dit niet saemen bebaen kan met de lichaemlycke teghentwoordigheyt Christi, & eris mihi magnus Apollo.

Ghy seght 7. Wyt de transsubstantiatio volghen ontelbare onghetymheden.

Gheest

gheeft ons een staeltje daer van : want sijn se son-
ghetal / het beantwoozden sou sijn sonder eynde.

Maer saken / seght ghy / dat'er transubstantiatic
is / als Christus het avontmael met sijne discipe-
len hiel / daer souden twee verscheyden Christi ghe-
weest sijn.

Wit en volght niet meer / dan / als ghy staet op den
tafel / ende utwe stemme in de oozen van duy-
scen menschen is / dat'er soo veel verscheyde stemmen
sijn. Want t'en is niet meer als utwe eenighe stemme
op verscheyden plaetsen is ; ofte als ghe eenen spie-
ghel in eghen stucken hzeect daer utw' aensicht thien-
maal in elck stucken verbeelt wozt / t'en is niet meer
als ten aensicht / maer het wozt op verscheyden plaet-
sen verbeelt.

Maer gy seght: Daerom souden der twee Christi ge-
weest sijn / om dat'er een sprekende was / sieghbaer / ta-
felyck / hebbende de grootte van een mensch / aen ta-
felle sitende / of liggende / ende die niet en wiert ghe-
weest: Ende een ander Christus, niet sprekende / on-
sieghbaer / outastelyck / hebbende gheene grootte van
een mensch / niet aen tafel sittende / maer in de hant
van Christus, ende van de Apostelen ghe-eten. Ergo daer
souden twee verscheyden Christi gheweest sijn.

Wit ghy eens sien hoe plomp dat dese consequen-
tie is? besiet maer u selven : als ghe licht / slaep /
wegghyt / niet en eet etc / ende als ghe daer naer / wan-
der / waecht / spreekt / eet / ende soo boozt / hoe be-
daniels hebt ghe daer? niet meer als eenen : Want
souden dese verscheyden accidentē twee Daniels maeck-
en / soo soude men lichtelijck op een maent duyfent
verscheyden Daniels van Henghel hebben / ende ten le-
sten van eenen Daniel een heel leggher maeken.

Ergo dan / seght soo: Christus soude op d'eene
plaets andere accidenten hebben gehad als op de an-
dere plaets / dat is waer: maer daer upt en volght niet
dat'er twee christi souden gheweest sijn: Want waer
accidenten dat'er den mensch overkomen hy blijft e-
nen wel een en de selbe mensch in substantie en wesen /
hy en wozt hy dan niet vermenighvuldicht door des-
of

ofte die accidenten : maer al het ghene dat ghy hier booz opghetelt hebt / en sijn niet anders als verscheyden accidenten / Ergo die accidenten en souden gheen twee Christi ghemaect hebben.

Laet ons nu sien of ghy soo onwetende oft ongheluckigh sijt in t'wederlegghen van onse argumenten / als ghe sijt in pzoberen van utwe stucken.

Ghy seght 1. Hier te segghen / het gheloof is een bewijs der dinghen die men niet en siet, ende / men moet meer ghelooben als men met de vyf sinnen begripen kan / en ghelt niet / want dat is wel waer / maer dan moet het Godt eerst gheopenbaert hebben / ende gheboden hebben te ghelooben : t'welck hier niet en sijcht maer contrarie.

Dijt ghy soo ongheluckigh in alle de reste / ghelijck ghe sijt in dit eerste / soo moght het hier wel schandelijck afloopen met u : want hier binde ick booz eerst twee grobe mislaghen.

1. Ghy seght / t'is waer datmen meer moet ghelooben als men met de vyf sinnen begripen kan : welck hoe spreckt ghy nu sus? Hebt ghy alreede vergheten dat ghy boben contrarie hebt willen betwysen / als ge soo gheargumenteert hebt : Alle de sinnen van alle menschen / ghesicht / smaect / reuck / ende ghevoelen ghetuyghen dat in 't Wontmael broodt ende wijn is / ergo t'is broodt ende wijn : Is dit niet soo veel gheseyt / als / Ick en kan met myne vyf sinnen niet anders begripen dan dat het broodt ende wijn is / Ergo ick en moet niet ghelooben dat'er gheen broodt nochte wijn is : soo hout gh'het nu van daer booz / dat het niet waer is dat men / reckende het H. Sacrament / meer moet ghelooben als men met de vyf sinnen begripen kan : Knoopt nu dit saemien : men moet meer ghelooven als men met de sinnen begripen kan, ende nochtans / men moet aengaende het H. Sacrament, niet meer ghelooven als men met de sinnen begripen kan.

Maer ghy voeght'er by Pag. 37. dat men meer moet ghelooben als men met de sinnen begripen kan / wanneer het van Godt gheopenbaert is, ende van hem gheboden dat men 't ghelooben sou.

Wel? Meester Daniel, is het dan van Godt niet geopenbaert / ende gheboden te gheloooben dat'er transsubstantie gheschiet?

Ghy seght dat en blijkt niet. Dit is wederom eenen dighen mislach als ghe de questie selve booz reden secht; want de questie is tusschen ons of de transsubstantie van Godt gheopenbaert is / ende gheboden te gheloooben / of niet: En hier komt ghy nu segghen: dat en is niet gheopenbaert / om dat het niet en blijkt te gheopenbaert is; dit is de questie of het niet en blijkt.

Ghy seght wel / contrarie blijkt, maer uw' seggen is ghel' er niet / of meent ghy misschien dat ghe hebe contrarie doen blijcken met die boozgaende schyftuere: nu kont ghe immers contrarie sien: want dat en is / soo als blijkt upt mijne wederleggingen / dat ene schyftuere plaetse die den minsten schyn van eenigh bewijs hebbe / soo verre ist van daer dat het sou waken dat'er gheene transsubstantie gheschiedt.

Ghy seght. 2. En kan niet helpen te seggen / Gode almachtigh, want wy en twyffelen aen de macht Gods niet als wy seker sijn van synen wille.

Hier hebt ghe wederom het spel op den waeghen: want wat sekerheydt wilt ghy hebben als de klaere woopen bande schyftuere teghen de welke ghy niet en woort en kont reppen als alles te draepen en te verkeren naer uw' egghen vernuft / ghelyck wy terant upt uw' los praeten noch sullen sien.

Middelertijt neemt dit booz een staetje van uwe hemmicheyt / als ghe seght / schoon Godt almachtich is, hy en kan gheen teghenstrijdende dinghen doen; wat is dit? ist een bewijs / ofte niet? soo niet? soo en ist dat niet anders als het praeten van eenen mensch die wy en in klapt gelijck eenen simpelen. Ist een bewijs? teghen wie? teghen ons? hoe kan het / aenghesien wy dat mede niet hollen mont toessenmen dat Godt geen teghenstrijdende dinghen kan doen? teghen wie seght ghy dan hier? teghen den wint? wat wilt ghy verstaen? wilt ghy hier upt besluyten dat onse transsubstantie onmoghelijck is, om dat'er teghenstrijdende dinghen sijn:

Ghy goeden man als ghe sijt / wanneer ghy die wilde besluyten dan moest ghy met'er daet / ende in het besonder die teghenstrjgende dinghen aenghe wesen hebben ; want wy loochenen dat besluyt / ober sulcy het staet u toe dat te praeteren : wat meynit ghy / als ghe ons komt onderwysen / dat ghe met u volgie te doen hekt die niet eenen hoop praetjens te vreden sijn ?

Ghy seght 3. De transubstantiatie en kan niet betwefen worden hier upt / dat Christus het broodt newende ende hzekende / seide : Dit is mijn lichaem.

Hoe betwijft ghy wy dit ?

Hier upt / seght ghy / en kan niet meer de transubstantiatie van 't broodt besloten worden / als de transubstantiatie van den wijn die in den dynckbecker was / want t' is onmoghelyck in het nieuw testament of befont der ghenade dat den wijn ghetransubstantieert kan worden.

Toont ghy nu hier niet klaer dat ghe maer eenen grooten praeter en zijt ? waer staet dat geschieden dat het in 't nieuw testament onmoghelyck is dat den wijn ghetransubstantieert werde in 't bloet Christi ? Ande waerheyt ick laere my voozstaen dat ghe de menschen wilt dwinghen om alle utwe woorden t'aenbeerden als prophetien.

Ghy seght 4. Christus en seght oock niet / het weede mijn lichaem / als of hy het wilde ghebieden te veranderen / maer hy seght / dat is mijn lichaem : soo moet hier upt dan besloten worden / Ergo het broodt en wozt niet verandert in 't lichaem.

Dese consequentie en staet niet vaster als utwe heesenen / ten zp dat ghe my upt de schrifteere betwijft dat Christus niet anders en kost als ghebiedens wjs sprekende / het hzaot veranderen in sijn lichaem : kost hy het op eene andere maniere doen ? soo siet een ghesont verstant wel dat dit niet en volght : Christus en heest niet ghebiedens wisse gesproken. Ergo hy en heest het broodt niet verandert in 't lichaem.

Doch / ick soude een dinghen van u gheerne witten : Als Christus inde hzyzloft van Cana het water veranderde in wijn / sout ghy my wel konnen segghen op wat

dat maniere dat hy ghesproken heeft: hy heeft wel
geboden dat men water sou putten / ende dat aenden
hof-meester dzaeghen / maer hy en heeft niet ghesepde
dat het water wijn werde: wat dan? hy heeft het ver-
andert sonder te spreken; indien t' niet soo en is toont
my contrarie:

Wel aen dan: Dese mijne consequentie staet vast:
Christus heeft het water verandert in wijn sonder ghe-
bedens-wijse te spreken / Ergo ten volghet niet dat hy
het broodt in sijn lichaem niet verandert en heeft / om
dat hy niet gebiedens-wijse gesproken en heeft. Ick en
weet niet oft ghe bequaem sijt om dese slot-reden te
voeren.

Opdelijck komt ghy andermael te voorszijn met
de onegentijcke maniere van spreken die in de Sa-
cramenten soude ghebrugelijck sijn.

En kan al niet maeken: want ick hebbe dit voben
wantwoort / ende van u / onder ander / versocht dat
ghe my in de heele schizfuere sout toonen / dat'er er-
gits staet dat Christus een teeken van sijn lichaem
of bloedt heeft ghegheven / ghelijck'er met klaere
woorden van t'Paesch-lam ende Besnydenisse staet dat-
te teeken waeren: want alle de consequentien die me
treket van de oude Sacramenten tot de nieuwe / en
kommen niet deughen; en dan staet het u noch toe te
bewijzen upt de schizfuere dat het Paesch-lam ende
Besnydenisse, oprechte Sacramenten gheweest sijn.

Al wat ghe noch voozders seght / en sijn niet anders
dan orakels / als ghe maer aen de gheleerde kost wijs
maeken dat sy se booz soodanigh wilden aenbeerden.

1. Wat wilt ghy slechter als dese woorden Ioan. 6.
4. Den gheest is 't die levendigh maeckt, het vleesch
en is niet nut? als of dit soo klaer ende obertug-
gende waer dat alle verstanden daer onder moeten
swijgen / en daer upt beslupen dat Christus spreekt
van een puer gheestelijck eten / ghelijck ghe dit ver-
klaert.

Ick weet wel dat ghy hier in over-een-komt met
de aenmerkinghe van utwen Bijbel Num. 20. Maer
ik segge dat ghy / ende utwen Bijbel beyde ghewist
hebt.

heb. 1. Om dat ghe dit enckelijck seght sonder eenigh
betwijs upt de schriftuerz. 2. Om dat utwen Meester
Augustinus, dese woorzen heel anders verstaen heeft.

¶ Heere! seyt hy *Tract. 27. in ioan.* Hoe seght ghy
dat het vleesch niet nut is, aenghesien dat ghe te bozen
ghesept hebt / Ten zy dat ghe mijn vleesch eet, ende
mijn bloede drinckt, ghy en sult het Leven niet hebben:
Wel hoe? is dan het leven niet nut? Waerom sijn wy
dan het ghene wy sijn / ten sy om het eeuwighe leven
te hebben / t'welck ghy ons belooft dooz utw' vleesch?
Wat is dit dan te segghen Het vleesch en is niet nut?
Wy moeten sien hoe de Capharnaen dit verstaen heb-
ben / sy verstonde 't soa / als of Christus sijn vleesch
wilde voozstellen ghelijck men het vleesch hande bes-
ten berkoopt in het vleesch-hups / ende niet ghelijck
het lebendigh is dooz den gheest.

¶ Sy meyniden / seght hy *Serm. 2. de verbis Apostoli* dat
hy sijn lichaem in stucken sou snyden / ende alsoo sijn
lidmaten met stucken haer geben / daerom seyden sy /
seght Augustinus in *Psal. 98.* Dit is eene harte reden: De
teden en was niet hart / maer sy waren verhart want
hadden sy niet verhart gheweest / sy souden ghedacht
hebben: Wy en seght dat niet sonder reden / maer hier
moet eenighe verhogghentheyte onder schuylen: Want
waertsaken / seght hy *Tract. 27. in ioan.* dat het vleesch
niet nut en waer / het woort en soude gheen vleesch
gheworden sijn om te woonen in ons: Den gheest dan
is 't die lebendigh maect, het vleesch en is niet nut, te
weten / t'en is niet nut ghelijck sy verstonden. Op die
maniere / seght Christus, en sal ick wijn vleesch niet
t'eten gheben / niet op eene sichtbare maniere / ende
met stucken en brocken / niet een doot lichaem / maer
lebendigh / ende met sijnen gheest.

Hier hebben wy ten minsten eenen discours op dese
woorzen Joannis, ghestelt neffens malkanderen / o
versulcx die aen een redelijck mensch kan voldoen:
Maer enckelijck te roepen / dat moet gheestelijck ver-
staen worden, ghelijck ghy doet / sonder betwijs ende
besluyt / dat is wel booz utwe slechte ghemeente die
alles aenneemt wat men haer wijs-waerheit / maect
mre.

niet booz de gheleerde : Booz dese en helpt noch seg-
ghen noch praeten / ghy moest upt de schyftuere selve
bewijzen dat dese woorden : T'is den gheest die leven-
digh maeckt, ende dese : mijne woorden sijn gheest ende
leven, niet anders en betrekkenen als puer gheestelijcker
wijse, maer dat en sijt ghy niet machtigh te doen.

Wat nu aengaet uw' lesse argument teghen de trans-
substantiatie, te weten : Waert saeken dat Christus
Joan. 6. sprack van lichaemlijck eten en dvincken / soo
waren alle de Leeken in't Pausdom verlorren / om
datse het bloedt Christi niet en dvincken.

Heeft wat ick dies-aengaende hoven betwisen heb-
ben / en ghy sult sien dat de Leeken van 't Pausdom
daerom niet verlorren en sijn.

IV. ARTIKEL.

Onwetentheydt van Daniel aengaende de Misse.

Hier sal het wederom aenkomen op een enkel
swetsen / als of er noyt Catholijcken schryber of
leeraer in de werelt gheweest waer die dese materie
aengheraecht hadde. Want als meester Daniel maer
aengaep / daermede ligghen alle de argumenten ende
wederlegginghen vande Catholijcken in duggen.
Laet ons hooren.

De Roomsche ghesinde, seght hy Pag. 38. leeren dat
Christus noch daeghelijcx in de misse woxt opghedoffert
tot versoeninghe van onse sonden.

Ja / dat segghen wy : hoe bewijst ghy contrarie?
De schyftuere / seght ghy / leert soo dickwils en
klaer dat Christus hem selven maer eens heeft opghe-
doffert Hebr. 7. 27. ende 9. 25. 26. 27. 18.

Waert saeken dat ghe utwen Bijbel wel inghesien
hadt / die soude u gheantwoort hebben dat Paulus hier
spreekt van de vloedighe offerande die Christus heeft
opghedoffert aen 't kruys / Siet op cap. 9. 26. Num. 69.
ende

ende oock den heelen *Text* van *dzy* ofte vier *Capittel-*
len wijst het uyt.

Ergo al wat gh' hier seght en is anders niet / als /
Christus is eenmael opgheoffert aen 't kruys / ende met
die offerhande heeft hy in eeuwigheyt volmaectt de glie-
ne die gheheylight worden.

Wat wilt ghy nu hiermede proheren? (want dit
stemmen wy toe) wilde hier uyt besluyten dat men die
offerhande niet dickwils herhaelen en mach op eene
andere maniere? maectt m'eens die slot-reden goet.

Christus, seght ghy / nu verheerlijckt sijnde en kan
niet meer lijden / noch sterben / noch bloedt vergieten /
dienvolghens niet meer gheoffert worden.

Wes ick 't niet wel ghesegt dat het hier puer op een
swetsen sou aenkomen?

Ick bekenne dat Christus niet meer en kan lijden/
noch sterben: Maer ick loochene dat hy daerom niet
meer gheoffert kan worden; die consequentie moet
ghy wy goet maken.

Alsoo is het een boddigh argument als ghy seght:
Christus sou sijn selven in 't Abontmael moeten op-
feren hebben / en dien volghens sterben ende sijn bloet
vergoten.

't en volghet wederom niet / ten 3p dat ghe te bo-
ren uyt schijstuerre helwijst dat'er noyt andere offer-
handen gheweest sijn als daer men bloedt vergoot:
Want dan staet dit argument ende slot-reden bast:
Tot een oprecht sacrificie en woxt niet bereyset eene-
ghe bloet-stoztinghe / ghelijck men kan sien *Leui. 2. 10-*
10: Ergo Christus, kost wel van sijn selven eene oprecht
sacrificie doen / al-hoe-wel hy sijn bloedt niet en ver-
goet.

Christus, seght ghy / en heeft het minste woxt niet
belast van sich te offeren mazz wel gheseght: Doet dat
tot mijnder ghedachtenisse *Luc. 22. 19.* ende *Paulus 1. Cor.*
11. 26. verkondight de doot des Heeren tot dat hy
komt?

Hoe weet ghy dat Christus, segghende tot sijne A-
postelen Doet dat, hier dooz niet en verfont Offert dat
roep ghelieden niet geduerigh datmen de eene schijst-
dan/

tuere moet verklaren dooz d'andere / soo segghe ick
 van / volghens uwe eyghen maxime / dat DOEN hier
 te segghen is / OFFEREN. Want dit is recht eene ghe-
 meere maniere van spreken vande Schijfhuere : soo
 in't Hebreusch als in't Latijn.

Sooz eerst *Levit. 15. 15.* Daer Moyses, sprekende
 van twee Torteel-dupben te offeren / seght : Hy sal een
 DOEN (in't Hebreusch *אָדָּן*) voor de sonde, dat is/
 hy sal een OFFEREN.

3. Reg 18: 23. Seght Elias tot de Prophteten van
 Baal: Dat men ons twee Ossen gheve, dat sy eenen voor
 haer kiefen &c. Ick sal den anderen DOEN, dat is / OF-
 FEREN, ende niet / ghelijck den Dordrechtischen Bijbel
 seght / bereyden : Want hier staet wederom het He-
 breusch woord *אָדָּן* t'welck eyghentlijck be-
 teekent DOEN:

Osee 2. 7. Statt; Ick hebbe haer terwe ghegheven,
 wijn, ende olye, ende de selve vermenighvuldicht, t'welck
 is / GHEDAEN, dat is, gheoffert hebben aen Baal. ghe-
 lijck hier uwen Bijbel heket *Num. 20.*

Du siet ghe wel dat dit uw' seggen niet en bestaet/
 Christus heeft gheseyt Doet dat, Ergo hy en heeft niet
 belast van sich te offeren : Ter contrarien : DOEN
 in de schijfhuere / is te segghen OFFEREN : Christus
 heeft gheseyt Doet dat, Ergo hy heeft gheseyde OF-
 FERT.

Ick bevestighe dit met *Heb. 5, 6.* Daer Paulus seght
 dat Christus een Priesster is nae de wijdinghe van Mel-
 chisedech : maer soo een Priesster en kost hy niet we-
 sen ten sy dat hy sijn selven offerde in't leste Abont-
 mael onder de ghedaente van broode ende wijn/
 soo als ick in een van mijne schriften wijdoopich
 betwefen hebbe / Ergo als hy seyde aen sijne Apostelen
 Doet dat, te weten / al wat ick u hooghedaen hebbe/
 hy belast aen sijne Apostelen dat se hem souden offeren
 onder de ghedaente van broot ende wijn.

Sijn seght 2. Indien het Abontmael eene offerhan-
 de is / ofte het moet eene vervullinghe van de offerhan-
 de Christi aen 't kruys sijn / ofte eene herhalighe.

Acemt dat het eene herhalighe is,

Die

Die is onnoodigh, seght ghy / om dat hy met eene offerhande in eeuwigheydt heeft volmacckt de ghene die gheheylight worden *Heb. 10. 14.*

Synse allegaer soo volmaectt ende soo Helych ick en kan niet bedencken waer toe dat de herhalinge van den Doop Christi, ende van sijn Abontmael dient.

Ghy seght oock / dat dese herhalinge onmoghelijk is / om dat Christus niet meer en kan lyden noch sterben.

Ick hebbe dat elijck hier op gheantwoort. Seght ons dan wat nieuws.

Ghy seght 5. Indien de Misse eene offerhande Jesu Christi des Soons Godts waer / soo moest se welen van een onepndigh valeur, ofte weerdye: maer dat en is se niet / want anders en hoefde men booz eene sake niet vele Missen te doen / t welck nochtans gheschiedt.

Ghy sijt soo inghenomen ofte van utwe yassen / ofte van utwe onwetentheydt dat ghe onse eyghen stucken bebestight als ghy se meynt te bebestichten:

Wilt ghe dit klaer sien? Ghy bekennt / ende t is onse leeringhe / dat de Misse niet onepndelijck en is van valeur ofte werderinghe ghelijck Bellarminus dit wydloopich bewijst *lib. 2. de missa Cap. 4. in fine.*

Ergo men mach wel booz eene sake vele Missen doen: Is dit niet uw argument? wat hebt ghy nu anders ghedaen als onse leere bebestight? Maer ghy meynt dat de Misse van eene onepndelijcke werderinghe sou moeten sijn.

Dat seght ghy soo / maer ick moet dat van u gheprobeert sien: want noch uw meynen noch uw segghen en doen hier niet niet een stercken ter sake: *Quoniam ad probationes Domine Daniel, ad probationes: Coont dat ghe de Philosophie ofte Theologie ten minsten van verre ghegroet hebt.*

Ghy seght 3. De offerhande die niet voldoende ende verdienende is die en kan oock niet versoenende wesen: Maer de Misse en is gheen voldoende noch verdienende offerhande / volghens de bekentnisse Bellarmini, segghende *lib. 2. de Missa Cap. 4. Christus*
nu

in ontflijck sijnde en kan niet voldoen noch verdienen,
Ergo de Misse en is oock gheene versoenende offer-
hande.

Hadt ghe de volghende woorden van Bellarminus
daer by gheboeght / ghelijck de saecke bereytschte /
dan soude een peder ghesien hebben dat utw' argument
niet en deught : want Bellarminus synen discours ber-
volghende spreect daer aldus : De Misse wordt eene
versoenende offerhande ghenoeemt om dat se verkrijght
verghiffenisse vande schult, sy wort voldoenende ghe-
noemt om dat se verkrijght verghiffenisse vande straffe.
Sy wort verdienende ghenoeemt om dat se de gratie ver-
krijght om wel te doen en te verdienen,

Ma houwe ick op uwen eyghen gront : De versoer-
dinght / seght ghy moet gheschieden dooz voldoenin-
ghe ende verdiensten :

Maer de Misse / ghelijck Bellarminus seght / is
eene voldoenende ende verdienende offerhande / om
dat se verghiffenisse van schult ende van straffe ver-
krijght.

Ergo de Misse is eene versoenende offerhande.

Ghy seght 4. De Misse te maeken tot een Soen-
offer dooz onse sonden is in effect / ende by verklarin-
ghe van saeken / eene verloocheninghe vande volmaeck-
te ende onepndighe weerderinghe van de offerhande
Christi aen 't kruys.

Ter contrarien / ick vraghe hoe kan de Misse eene
verloocheninghe van het kruys Christi syn / daer se
niet anders en is als eene gheduerighe ghedachtenis-
se van het kruys Christi : Wy bekennen dat de offer-
hande van 't kruys eene onepndelijcke ende eeuwige
kracht heeft om ons te heyligen / en daerom stemmen
wy toe dat 'er gheene offerhande van 't kruys meer
aan noode is / dat is / dat 'er gheenen anderen Chri-
stus dickwils moet sterben : Maer wy loochenen dat
hier uyt volghht / dat men injurie doet aen het kruys
Christi als men dickwils sacrificien doet die het sacri-
fice van 't kruys representeren / ende dooz de selbe de
zuychten van dien ons toe eyghenen : want indien men
hier dooz injurie dede soo en weest niet allez de Misse
wegh.

wegh-ghenomen worden / maer men soude oock moeten segghen dat alle de sacrificien van 't out testament ghedaen wierden tot injurie van het kruys Christi : want dit sacrificie en heeft niet alleen de kracht ghehad om te heylighen de gheloobighen van 't nieuwe testament / maer oock die van het oude / daerom seght den H. Ioannes *Apocal.* 13. dat Christus een lam is t'welck van het beginsel des werelts ghedoodt is. Siet hier op d'aenmerckinghe van uwen Bijbel op *Apoc.* 13. v. 8. *Num* 22. ende ghy sult daer sien dat hy het oock soo verstaet ghelyck wy.

Dese consequentie dan en deught niet : Het sacrificie van 't kruys is van eene oneyndighe ende eeuwighe kracht / Ergo de Misse is eene verloocheninghe ofte injurie van 't sacrificie des kruys : want het sacrificie van 't kruys was oock in t'out testament van eene oneyndighe ende eeuwighe kracht om die menschen te heylighen / daerom nochtans en waeren de sacrificien van 't oude testament geene verloocheninge noch injurie van 't sacrificie des kruys.

Wen Calvyn die seght wel dat de bzychten van het kruys Christi ghenoechsaem toe ghe-eygent worden dooz de predicacien ende het abontmael des Heeren / waer upt hy besluyt dat het niet van noode en is dit te doen dooz de Misse :

Maer dit besluyt en bestaet wederom niet : want op de selve maniere soude ick konnen besluyen dat het Abontmael des Heeren oock te bergheefs is / om dat de bzychten van 't kruys ghenoechsaem toe ghe-eyghent worden dooz 't Doopsel ; ja dat den Doot self te bergheefs is / om dat die voozsepde bzychten ghenoechsaem toe ghe-eyghent worden dooz de predicatie des Doopts.

Ch heeft dan Godt belieft verscheyden middelen in te stellen om ons dies te lichter / soeter / ende volder deelachtich te maken van de bzychten des kruys : onder dese middelen segghen wy dat oock de Misse is / ende tot noch toe en heeft niemant contrarie konnen bewyzen : Want / ghelyck hier nu blyckt upt uwe eyghen argumenten / al wat ghy ons hier teghen in-
brynght

braght / en is niet anders / als segghen en praeten
sonder bewijs ofte slot-reden ghelijck ghe ober al doet.

Doch / ghenomen nu / het sacrificie der Masse en
waer niet nootzakelijck om ons toe te eyghenen de
wachten des kruys / jae ten waerder oock niet nuttich
toe / 'en volghet nochtans niet dat het daerom sou sijn
tene verloocheninge oft injurie van het kruys Christi;
jaer en volghet self niet dat het daerom niet en soude
nootzakelijck sijn / want het soude nootzakelijck sijn
om de religie in haer volse wesen te stellen / alsoo der
gheene religie kan sijn sonder eenigh opzecht ende uyt-
wendigh sacrificie / t'welck Godt / als eenen dienst /
die hem alleen eyghen is / toekomt.

¶ Ghy seght 5. Pag. 39. Christus en heeft niet ghekoden
de gheconsacreerde Hostie in de Masse t'aenbidden /
noch de Apostelen en hebben t'niet ghedaen / noch de
oude Kercke.

¶ Dit sijn wederom dinghen die hondertmael weder-
eyt sijn / hoe durft ghy dan hiermede noch eens te
bruyghen komen sonder onse wederlegginghen te be-
antwoorden?

¶ Ik segghe dan. Dat Christus dit niet en moest
ghedieden / want de sake wees haer selben uyt / om
dat'er in de Schryftuere staet *Deut. 6.* ende *Matth. 4.*
Ghy sult uwen heere uwen Godt aenbidden. Hier uyt
volghet nootzakelijck dit argument : Christus is in't *H.*
Sacrament waerachtigh Godt : Ergo Christus moest
in't *H.* Sacrament aenbeden worden.

¶ Dese consequentie heeft wel ghesien *Clebitius lib. de
vicio. veris. Part. 3. Argum. 9.* daer hy seght : De ghene
die gheloooven dat het waerachtigh lichaem Christi in
de Eucharistie is / moeten hem daer aenbidden 2. de
Ministers van Zurich in *Apologia edita 1545.* segghen
openlijck datse het *H.* Sacrament souden aenbidden
waer saken datse met de Catholijcken geloofden dat
het waerachtigh lichaem Christi daer is.

¶ Niet ghe wel dat utw' eyghen volck mijne boozsegde
consequentie booz wettigh en goet houden?

¶ Wat de Apostelen aengaet / die ghy seght datse het
Sacrament in's avontmael niet aenbeden en hebben :

¶ Ik

Zick antwoorde datse gheen meerdere eere betuyfen en moesten aen Christo schynende onder de ghedaente van broodt/ danse betwefen als hy hun tegenwoordigh was in eene menschelike sichtbare ghedaente: Maer sy en hebben hem niet altydt op hune knyen/ ofte met eenighe andere soodanighe uytwendighe eerbiedinghe aenbeden soo dickwils als hy by hun was / Ergo alhoe-wel de Schyftuere niet en seghe datse dit ghedaen hebben in't leste A bontmael / hier uyt en volghet niet datse hem alsdan niet aenbeden en hebben in haer ghemoet ende met'er herten/ ghelijckse bukten twyffel altyt hadden ghedaen als hy by hun was / herkenkende hem als den sone vanden waerachtighen Godt.

Judien ghy seghe datse hem naemelyck in't Sacrament uytwendelyck souden moeten aenbidden hebben: Ghy moet my de reden segghen waerom: Want ick sal u vzaeg hen waerom datse dit soo wel niet en deden wanneer Petrus die crestlycke belijdenisse dede/ en seghet tot Christum *Matth. 17. 16.* Ghy sijt den sone vanden levenden Godt? ofte waerom datse dat meer hebben ghedaen *Matth. 28. 9.* als Christus haer verscheen naer sijne verrijzenisse.

Jimmers hier uyt blycket 1. dat dese consequentie wederom niet en deught: D' Apostelen en hebben Christum in't H. Sacrament niet aenbeden met eenige uytwendighe eerbiedinghe / Ergo men moet of men mach dat niet doen: Want andersins soude dese consequentie oock goet sijn: D' Apostelen en hebben nogt Christum aenbeden uytwendelyck als se met hem verkeerden en handelden: Ergo men moest of men mocht Christum niet aenbidden als hy hier verkeerde op de wereldt.

2. Dese consequentie en deught mede niet: Men leest in de Schyftuere niet dat de Apostelen Christum in't H. Sacrament uytwendelyck hebben aenbeden: Ergo men mach of men moet dat niet doen; Want alsoo soude dese slot-reden oock goet sijn: Men leest in de Schyftuere niet dat de Apostelen Christum hebben aenbeden als naer sijne verrijzenisse: Ergo men mocht of men moest hem niet aenbidden vooz sijne verrijzenisse.

machende de oude Kercke / t'is ontwaerachtigh datse
 Christum in 't H. Sacrament niet aenbeden en heeft.
 De Kerckers van die kercke kounen u overtuyghen
 van haelscheit: Want / om niet te spreken van Diony-
 sius de Eccles. Hierarch. P. 3. C. 3, noch van Clemens lib.
 1. Constit. cap 61, noch van Origenes Hom. 5. de diversis,
 noch van Cyrillus Hierosolymic. Catech. 5. noch van Eu-
 genius Emisenus Hom. 5. de Paschate, noch van Nazianze-
 nus orat. de S. Gorgonia, en andere meer: Den H. Augu-
 stinus alleen is ghenoech om u t' overtuyghen dat men
 sijnen tijde dat is ober 1300 jaeren het H. Sacrament
 niet aenbeden.

1. In Psalm 98. seght hy: Hy heeft ons sijn vleesch t'e-
 nighgeheven tot onse saligheyt, maer niemant en eet
 dat vleesch ten zy dat hy 't te voren aenbeden heeft: en
 wy sondighen indien t' wy niet en aenbidden.

2. In Psalm 21. Alle de rijcken der aerde hebben ghe-
 eten het lichaem des heeren, ende hebben t'aenbeden.

3. Eps. 120. cap. 27. ad Honoratum: Sy komen tot de
 tafel Christi, ontfanghen van sijn lichaem en bloedt, en
 niet aenbidden.

Doch is Augustinus niet genoech / voeght' er noch by
 den H. Ambrosius, den welcken seght lib. 3. de Spir. S. cap.
 12. Wy aenbidden oock hedens. daeghs het vleesch Chri-
 sti in de Mysterien.

Voeght' er noch by den H. Chryllostomus onder de
 boeken, segghende Hom. 61. ad Popul. Aenbid, ende
 communiceert.

Het teggen te segghen datmen in de oude Kercke
 de communie ghewoon was upt te roepen / de herten
 om hooghe, is een slauts stuck / want dit en was an-
 ders niet als de gheloobighen te berwerken tot aen-
 schijghheit / op datmen van hun niet en sou segghen:
 dat volck eert my niet de lippen, maer haer herte is verre
 van my, Matt. h. 18. st.

Hy seght 6. De transubstantiatiē wederlept en
 niet ghenomen synde is het aenbidden van 't Sacra-
 ment / eene aenbiddinghe des hoods / ende dienhol-
 pens groote afgoderpe.

Men gorden man / wie heeft de transubstantiatiē
 weder

weeterlept of wech-ghenomen: meent ghe misschien dat ghy dit gedaen hebt: ter contrarien / soo als bove blyckt uyt mijne argumenten / gh'hebtse met al uw' praeten noch vastter ghestelt / ende gheschermt teghen u selben.

Ghy seght 7. De Roomsche-ghesinde en sijn niet seker dat de Hostie Christus is / de wijle sy niet sekerlyck en konnen weten de intentie handen Priesters / of hy in de consecratie voor-gehadt heeft te doen dat de Kerck doet / sonder het welke de transsubstantiatie niet en gheschiedt / dien volghens aenbiddeuse datse niet en weten Ioan. 4. 22.

Maert saken dat dit argument eenighen schijn hadde / soo en soude men niet alleen de aenbiddeuse ghe moeten laten / maer oock de communie: Want in de communie is oock perijckel van enkel brood te ontfanghen in de plaetse van t'lichaem Christi: Maer daer en is gheen perijckel van afgoderpe als gemant eenboudelyck ende ter goeder trouwe het Sacrament aenbidt / om dat de aenbiddeuse egghenelyck niet ghelegghen en is in't knielen etc. maer in de intentie van de ghene die aenbidt; alsoe en bedyghense gheene afgoderpe die knielen vooz eenen Coninck / om datse d' intentie niet en hebben van hem te aenbiden als eenen afgode: oversulcx ghelyck hy qualijck sou doen die op sijne knien niet en sou ballen vooz een persoon die hy oprechtelijck meent den Coninck te sijn / alsoe soude hy injurie aen Christo doen / die vastelijck gheloofte dat het gheen broodt maer Christus is / niet en aenbade: want dien aenbidt egghenelyck, ende formaliter Christum, ende niet het broodt.

Du ghebe ick u oozlof om met lugder kele te roepen / ghelyck ghy doet Pag. 39. dat uwe argumenten krachtigh, demonstratijf, ende overtuigende sijn: Want hoe ghy lugder sult roepen / hoe de gheleerde u met lugder keel sullen upelachen.

Maer wat seght ghy van de out-baders die het Avontmael dierkwils een sacrificie, Hostia, dat is / offerhande noemen / en seggen dat Christus daer in wort opgheoffert?

Dat en kan niet veel ghelden / seght ghy / om dat het

in onghentijcke manieren van spreken sijn / ende
in rhetorische eloquentie.

Wat dat ghe nu' slecht volckeren al wijst maecht?
het bewijst ghy my dat?

Ghy seght 1. de schifstuerlycke reden leert ende
om oebelbloedigh contrarie.

Dot noch to en hebt ghy / ghelijck blijkt uit het
voorgeende / niet eene soodanighe schifstuerlycke re-
den by ghebracht.

Ghy seght 2. Het H. Sacrament des Abontmaels
is eene ghedachtenisse ende verkondinghe van Christi
doet ende offerhande.

Ick lese wel by Lucas 22. 19. dat Christus gheseyt
heeft: Doet dat tot mijn der ghedachtenisse: ende by
Paulus 1. Cor. 11. verkondicht de doot des Heeren:
niet les en lese nergens dat hy gesept heeft / 't is eene
ghedachtenisse, ofte 't is eene verkondinghe vande doot.

Doch ghendmen hy had' et gheseydt: waer staet
dat het niet anders en is als eene ghedachtenisse,
of verkondinghe? Dit en kont ghy my inde heele
scriptuere niet toonen: Soo en volghet dan dit niet:
Christus seght dat het Abontmael eene ghedachtenisse
is / Ergo 't en is gheen Sacrificie; als of het niet sa-
men en stont Christi lichaem oprechtelijck offeren / ende
ghedachtenisse: houden van sijne doot die nu ober
sijnen hondert jaer ghepasseert is.

V. ARTYKEL.

Onwetentheydt van Daniel raeckende
het H. Sacrament des Vormsels.

Van de Penitentie of Biechte, het H. O-
lyffel, de Order, ende het Hou-
welijck.

De altemael staet me Meester Daniel af / als ober
noch verskil / noch disput hier ober en viel tus-
schen hem ende ons.

In een waer ende egghentlijck Sacrament / seght hy Pag. 40. des nientwen testaments moeten wesen dese dzy dinghen.

1. Eene instellinghe Iesu Christi.
2. Eene uytelijck ende gheboelijck teeken.
3. Eene by-gheboeghde belofte ende beteckende saeck / te weten / de ghenade der rechteerdighmactinghe / ofte vergiffenisse der sonden dooz de doot ende bloet Iesu Christi in 't besonder : maer dese dzy dinghen en sal men in yder van dese by Sacramenten niet binden : Ergo.

Maer wat schryftueren of redenen bewijst ghy nu hoor eerst dat dese dzy dinghen ontbreken in't Vormsel?

Ghy en seght anders niet als / in't Vormsel ontbreect Christi instellinghe.

Dit is eene selle probatie : want 't is soo veel gheseyt / als / daerom ontbreect Christi instellinghe in 't Vormsel, om dat Christi instellinghe in't Vormsel ontbreecte : De Philosophen heeten dat probare idem per idem. wat meynt ghy dan dat de Apostelen op haere eyghen autoriteyt yets soude ghedaen hebben sonder het ghebodt ofte instellinghe Christi?

Maer de Apostelen / ghelijck blycke uyt verscheyden plaetsen van haere Handelinghen, sebben de handen op de ghene die nu ghedoapt waeren / om dat se den V. Gheest ende syne ghenade souden ontfanghen / het welck ons Vormsel is :

Ergo de Apostelen en hebben dit niet ghedaen sonder het ghebodt ende instellinghe Christi.

't is dan valsch dat in't Vormsel de instellinghe Christi ontbreecte.

't selbe is van het Houwelijck : want Paulus en soude soo bylyck niet uytgeroepen hebben dat het houwelijck een groot Sacrament ofte verborghenheyt is, in Christo ende de Kereke, ten waer saeken dat hy van het ghebodt ende instellinghe Christi hadde betekent gheweest.

Maer ghy seght : het houtwelijck was van Godt in-ghestelt hoor den val van Adam, eerder noch eenigh opsicht was op Christum ende syne ghenade.

Wat ist na? volght hier uyt dat Christus het hontwe-
 lich tot een H. Sacrament niet en heeft kunnen ver-
 liden?

Ghy seght 2. Het Houtwelijck is een borgherlijck
 conrack; gheene gheestelijcke dispositie van het ghe-
 loof ofte bekeeringe bereytschende tot des selfs twette-
 lichheit.

Maer staet dat? bewijst my uyt de schysfuere dat
 het houtwelijck niet anders en is als een Borgherlijck
 Conrack

Ghy seght 3. Is het houtwelijck een Sacrament
 gheboden van Christo: waerom wort het dan den gee-
 stelijckheit verboden?

Er ghe soo sotlijck vzaeghde / moest ghy eerst be-
 wesen hebben dat Christus het houtwelijck aen alle men-
 schen in't besonder gheboden heeft: ghy moest oock
 wel ondersocht hebben of wy het houtwelijck aen de
 gheestelijcke verbieden. Ghy sout bevonden hebben /
 dat neen: want t'is wat anders verbieden, ende
 wat anders ist dat yemant dooz synen vzen wille soo
 enen staet aenbeerde in den welcken hy sich wilt
 onthouden van voutwen / volghens het exempel
 van Paulus, ende de andere Apostelen.

Ghy seght 4. Alhoewel van het natuerlijck hou-
 welijck wel eene ghelijckenisse ghenomen wort tot het
 gheestelijck houtwelijck van Christus de Bapstegom
 met de ghemeente syn bapst / en dat den Apostel
 het gheestelijck houtwelijck noemt eene groote ver-
 borghentheydt, soo en volght daer uyt niet dat het
 natuerlijck houtwelijck een Sacrament is.

Coont my dat dit niet en volght: want andersins
 ghy sout soo seggen al wat u maer in het hoofst schiet /
 ende praten tot den dagh des oozbeels.

Is't soo? desen / seght ghy / qualijck oberghe-
 loof / dat het houtwelijck een groot Sacrament is, daer
 Paulus seght / dat het eene groote verborghentheydt is.

Ghy / noch alle utos ghelijcke en sijt niet wijs ge-
 noech om dit te jageren.

Want 1. Ghy en weet noch niet dat het Griecx
μυστήριον het selve beteekent met het La-
 tynsch

tynsch woogdeken / Sacramentum.

2. Wat wilt ghy spreken / die seftien hondert jaeren nae den tijdt der Apostelen in de werelt ghekomen sijt: hoorz utwe Meesters.

Augustinus heeft dit soo oberghefent: *de nupt. & concupisc. Cap. 21. lib. 9. de Gen. Cap. 7 lib. de fide & oporibus, Cap. 7 lib de bono conjugali cap. 7. 8. 15. 17. 18. 24. 25. lib. de Virginit. cap. 12. lib. 5. contra Iulianum cap. 9. lib. 2. de peccato orig. cap. 34* Item Hieronymus in *vulgata*, Den H Leo *Epist. 92. ad Rusticum*, Ambrosius *lib. 1. de Abraham cap. 7. & c.*

Wat hebt ghy noch al hoorz prattjens?

In de Order, seght ghy / het Houwelijck, en Olyffel ontzueckt de betreckende saeke vande vergiffenisse der sonden etc. dooz Iesum Christum.

ick en hoorde mijn leben niemant soo stoutelijck alles segghen wat hy begheert / als of er niemant in de werelt en waer die u hoorde / ofte koste uwen wijt-gapenden mont stoppen.

Dooz eerst waer staet het gheschzeben dat de betreckende saeke dan alle de Sacramenten nootzakelijck moet sijn de vergiffenisse der sonden: Konnen utwe sonden wel berghen worden dooz het nutten van 't abontmael? wat seght ghy? ja: ofte neen? seght ghy ja: hoe seght dan Paulus I. *Cor. II. 28.* dat den mensch sijn selven beproeven moet: eer hy tot de tafel des Heeren komt? Wat is dat sijn selven beproeven? is dat niet ghelijck uwen Bijbel kemerekt / *Num. 73.* sijn consciencie ondersoecken of hy oock in sijn herte gevoelt een recht leet-welen ende droefheydt over sijn sonden, ende een onghaveynst voornemen om de sonden meer en meer af te sterven, om het abontmael niet onweerdelijck t'eten: volghens dit en is het abontmael dooz sijn selven niet in-ghestelt tot vergiffenisse der sonden: want ghy moet u te bozen beproeven of ghe suyber van sonden sijt: Soe niet: ghy en mooght ten nachtmale niet gaen / soo en worden / dan de sonden in 't Abontmael self niet hergeben: t'is dan ingestelt tot onderhoude ende vermeerderinghe van ons gheestelijck leben / t'welck wy moeten hebben eer wy derwaerts gaen.

seght ghy dan dat dooz het mntre van het leste Avont-
mael onse sonden niet verghoben en woorden? soo moet
ghy wy bekennen dat het niet nootsakelijck is tot het
wesen van een Sacrament dat het ingestelt zy tot ver-
ghiffnisse der sonden.

En volght dan oock niet dat de Order of Priester-
dom, niet en souden laeten Sacramenten te sijn al-
hoewel de bereekende saeke niet en waer verghiffnisse
der sonden; t' is ghenoech dat se de gratie Godts be-
waken die den mensch aenghenaem maecte aen
Godt, ende krachtigh zy om de sonden wech te ne-
men indien der eenighe sijn.

Dooz eerst dan / dat'er in't Priesterdom soo eene
gratie ghegheben woxt / blyckt 1. uyt 2. *Timoth.* 1. 6.
daer Paulus seght: Ick vermaene u dat ghe op-weckt de
gratie of gave Godts die in u is door de op-legginghe van
mijne handen.

Welcke die gratie is / voeght hy daer by v. 7. Godt
en heeft ons niet ghegheben eenen gheest van vrees-
elijchheyt / maer eenen gheest der sterckte ende
barmherticheit des herten (ick sprekke met uwen
vader in de aenmerckinghe *Num.* 21. 22.) in het be-
dienen van ons ampt / midden onder alle de byanden /
ghedaren / ende verdrukkinghen.

Ghelijck dan het Avontmael onse zielen by maniere
van boedsel versterckt om dat se in Christo souden le-
uen / alsoo / de ghene die dooz de op-legginge der han-
den het Priesterdom aenmeemt / woxt dooz d' inwendige
gratie versterckt om kloeck te sijn in't bedienen van
sijn ampt tegen alle byanden / verdrukkinghen /
ende ver-
drukkinghen.

2. Seght Paulus 1. *Timoth.* 4. 14. En versuymt de gratie
of de gave niet die in u is, die u ghegheben is door de pro-
phete met oplegginghe der handen van de ouderlinghen
of Priesters.

Volght dan dat in't Priesterdom, door, ofte met de
oplegginge der handen eene gratie ofte gave Godts
woxt ghegheben die eyghen is aen dien staet, ergo van
dien kant en onbreect aen het Priesterdom niet de
bereekende saeke die tot een V. Sacrament woxt ver-
volght.

¶ 4

¶ Ten

jae-
omen
con-
ribus,
25.
lib. 2.
at a.
da
lyfel
enisse
ck al-
nt in
wijt-
eteer-
elijck
utwo
van 's
seghe
den
tafel
even?
73/
te ge-
son-
onden
l' niet
vont-
stijffe
ben of
dooght
de son-
inge-
n ons
er wy
seght

En tweeden dat dit oock in het Houtwelijk is / Dat blijkt 1. uyt de Schrifstuerre *Ephes. 5.* Daer Paulus seght / dat het houtwelijk een teeken is bande gheestelycke vereenighe ende liefde Christi met syne kercke / ende daerom begheert hy dat de ghetrouwde wolkanderen lief hebben / niet alleen blesfchelyck / maer oock ghelijck Christus syne kercke bemindt / ende met haer vereenicht is / dat is / gheestelycker wyse : Maer soodanighe gheestelycke vereenighe ende liefde moeten de ghetrouwde hebben op den selven stont datse trouwen / ende sy en konnen dese vereenighe noch liefde niet hebben ten sy dat Godt haer de gratie ghebe : Ergo op den selven stont datse trouwen gheeft Godt haer die gratie : Boozders dan de beteckende saeke van een H. Sacrament en ontzoeckt aen het Houtwelijk niet.

2. Seght Paulus *1. Timoth. 2. 15.* De vrouwen, indien se blijven in het gheloof, liefde, ende heyligh-makinghe met maetigheyt, sullen salich worden in het baeren der kinderen.

Hier telt hy op / vier goederen dan t' houtwelijk / tegghen vier quaden die in het houtwelijk sonder de gratie Godts niet en konnen gheschouwt worden. Het eerste quaet is / het breken bande trouwe. 2. Haer / en kijnbagien die dickwils tusschen de ghetrouwde ontsaen. 3. Eenighe onhersegghelheyt uyt de rebellie der lidmaten. 4. Donmaticheyt.

Tegghen dese vier quaden stelt den Apostel Het gheloove, de liefde, de Heylich-makinghe, ende de matigheyt, ende seght datse daer in moeten volherden, tot een teeken datse dese gratien in het aennemen van 't houtwelijk hebben ghekreghen.

Daerom noemt hy oock *1. Cor. 7.* het houtwelijk selbe / een gabe Godts : Wat wilt ghy nu noch meer om te toonen dat in 't houtwelijk de beteckende saeke van een H. Sacrament niet en ontzoeckt?

Maekende het H. Olyffel (aenghetien dat ghe wilc dat de beteckende saeke zy vergiffenis der sonden) wat kont ghy klaerder hebben als t'ghene den H. Jacobus, Apostel seght *cap. 5. 14.* daer hy ghedieft datmen den

leem met olge sou salben / ende / indien hy in sonde
is / seght hy / sy sullen hem vergeven worden ?

Het leste van al dat ghy seght Pag. 40. is noch het
laetste van al.

Hier seght ghy : De vijf ghenaeemde Sacramenten
hebben gheen ghebruyck met de twee andere / an-
ders behoordense mede te wesen booz alle gheloo-
ghen / daer de Order alken is booz de Clerici, het hou-
welyck alleen booz de Laici, ende het laetste Olyffel
booz de lebende ende gesonde / maer booz de kran-
ke ende sterbende.

Hoe lust ghy soo meester Daniel ? ghy moest van vijf
Sacramenten spreken ende ghy en sprekent niet meey
als van dry : Waer blyben dan het Vormsel ende de
Lecken ? syn die niet by ons booz alle gheloo-
ghen ?

Ergo uw argument en valideert niet in dese twee
Sacramenten.

Wat de andere wy aengaet : Waer staet het ghe-
selschap dat'er pets gheen oprecht Sacrament en kan
wesen / ten zy dat het inghestelt zy booz alle gheloo-
ghen : ghy selve en hebt dit niet gherkent onder die
ambten die ghy ons boven boozghestelt hebt.

En anderen : Ghy argumenteert gheduerigh van
de Sacramenten des ouden testaments tot die van
de nieuwe / ende ghy wilt onder de oude Sacramen-
ten de Besnydenisse ghestelt hebben : waerom en mach
ik dan / volghens uwe egghe maxime / niet alsoo ar-
gumenteren : De besnydenisse in het out testament en
was booz alle gheloo-ghen niet / want sy en was
booz de vrouw- personen niet : Ergo de Besnydenisse
in't out testament en was gheen oprecht Sacrament
van die wet :

Hiet ghy niet wat hier upt nu volghet ? te weten /
dat van de oude Sacramenten t'argumenteren tot de
(nouve) aenghesien dat Godt in't out testament een
Sacrament ingestelt heeft t'welck alleen was booz het
mannelijcke gheslachte : Wat reden is'er waerom dat
Christus in't nieuwe testament gheen Sacrament en sou
ingestelt hebben alleen booz de gheestelijcke / een an-
der alleen booz de Lecken / ende een ander alleen booz
de sterbende ?

Hier

Hiermede laet ick u loopen: Ick soude utw' gelycke discoursen die ghy hout van Pag. 43. tot den eynde toe / wel beantwoozden / ende toonen hooyde ooghen van alle menschen hoe schadelijck dat utwe Secte is aen den Politijcken staet / maer ick sal wijser als ghy sijn / ende dien modder op dese onse tijden niet toeren / op dat ick de verbitertchepdt van utwe Secte / in eene uysterse rasenngende ende furie niet en verandere. Weest dan ghegroet / ende als ghe de Roomsche Kercke noch wilt kommen leeren / siet dat ghe beter studeert: Want ten is by ons niet gheen praeten / noch segghen te doen / ghy moet lustich argumenteren / ende utw' segghen niet baste sloot-redenen binden.

Ondertusschen mooght ghy eens sien hoe nettelijck dese spreuke van Augustinus *lib. 2. contra Faustum, cap. 19.* op u / en utws ghelijcke past.

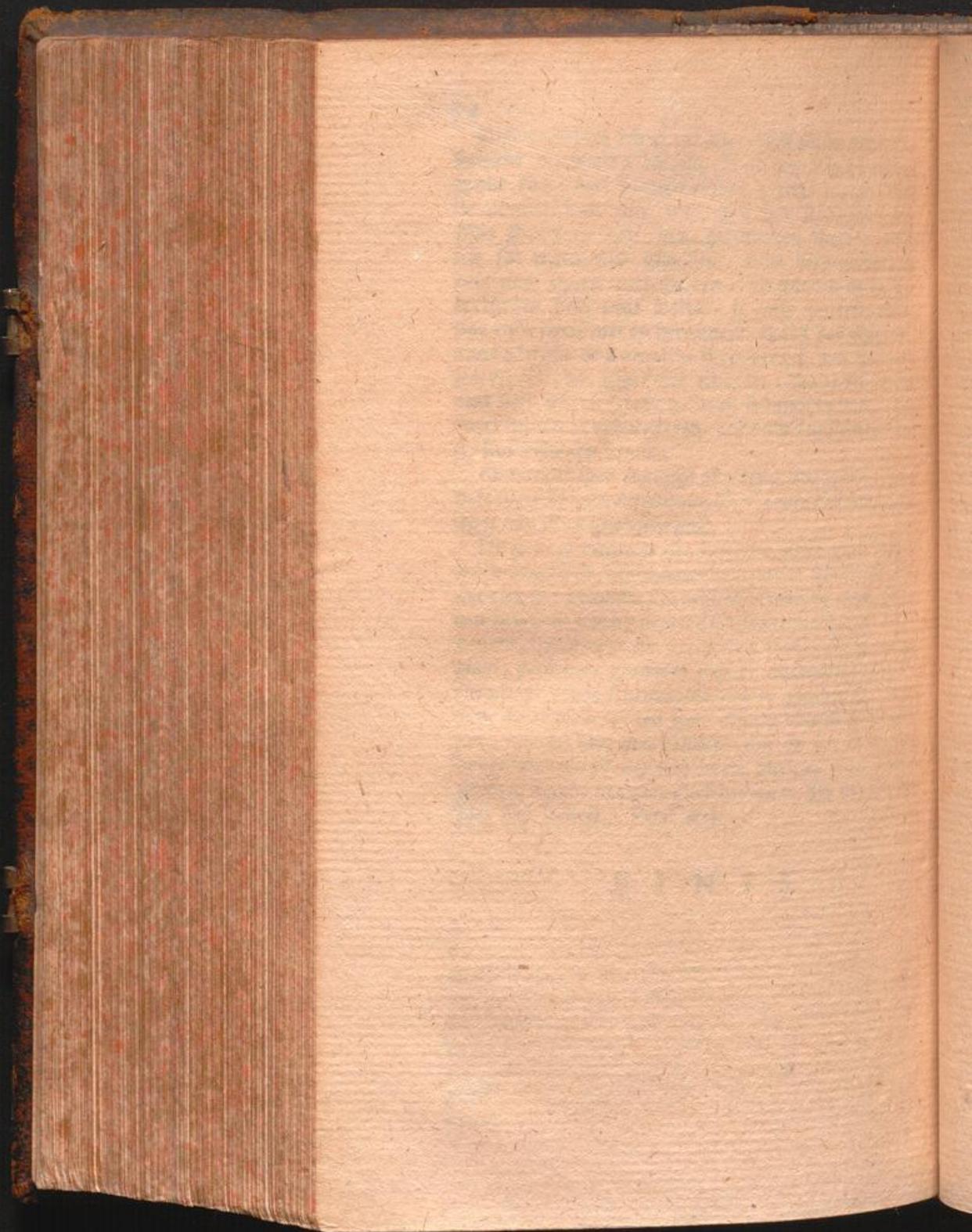
Dit is de ghewoonte der ketteren, datse gantschelijck wech-nemen de heele autoriteyt vande schriftuere, om dat elck in't besonder sijn eyghen vernuft te raede gaet, om te weten wat hy in elcke schriftuere voor goet moet keuren, ende wat hy verwerpen moet; dat is te segghen, datse haer ghemoet niet en onderwerpen aen de autoriteyt vande schriftuere om te gheloooven, maer datse de schriftuere aen haer eyghen vernuft onderwerpen; niet dat haer yets behaeght om dat het in de verheven autoriteyt der schriftuere ghelesen wort, maer daerom schijnt het daer gheschreven te sijn om dat het hun soo belieft. Vaert wel.

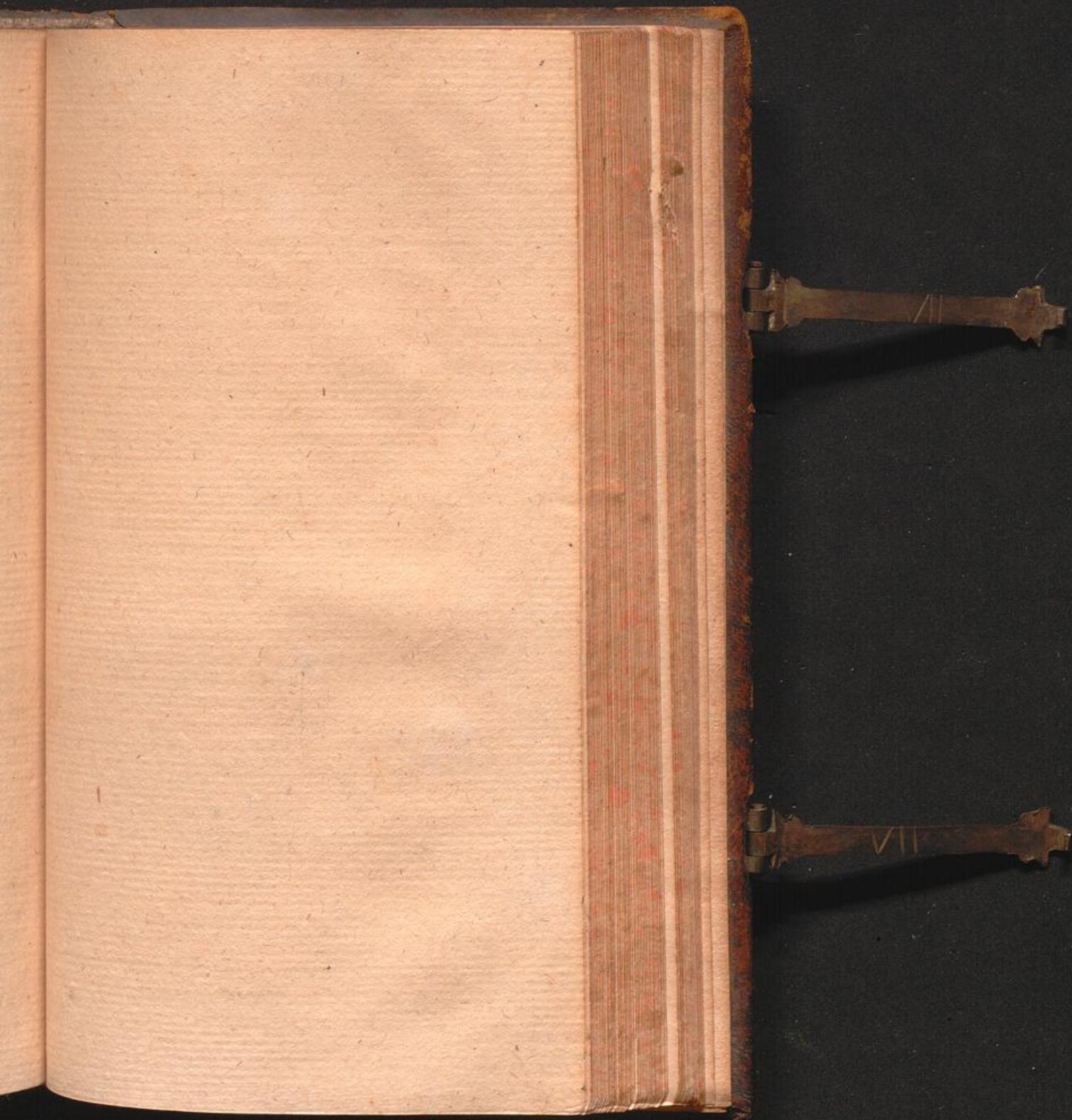
F I N I S.

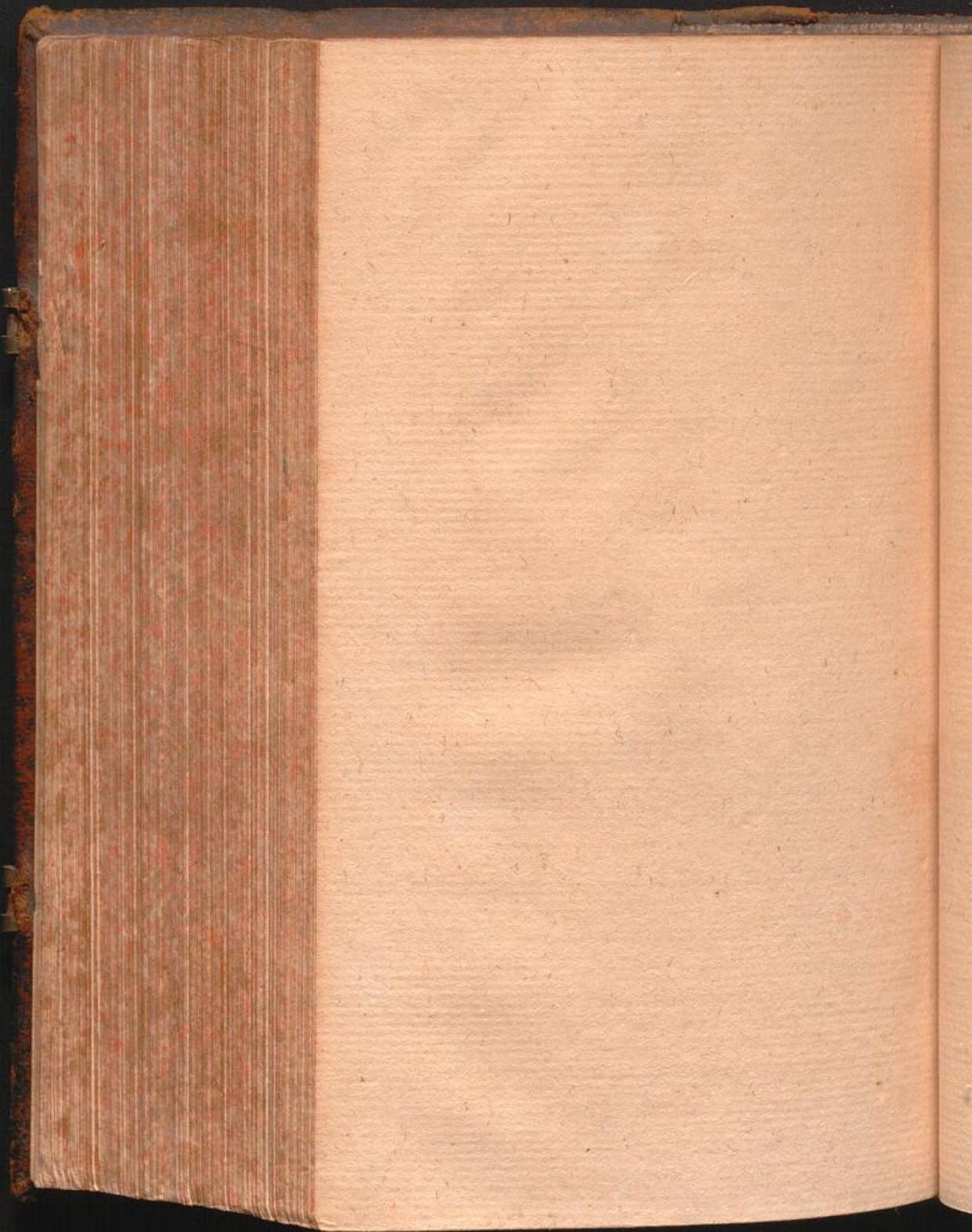
gtes
t den
booz
dat
maer
er op
rbit
asfer
roet/
amen
s by
ghy
t ba

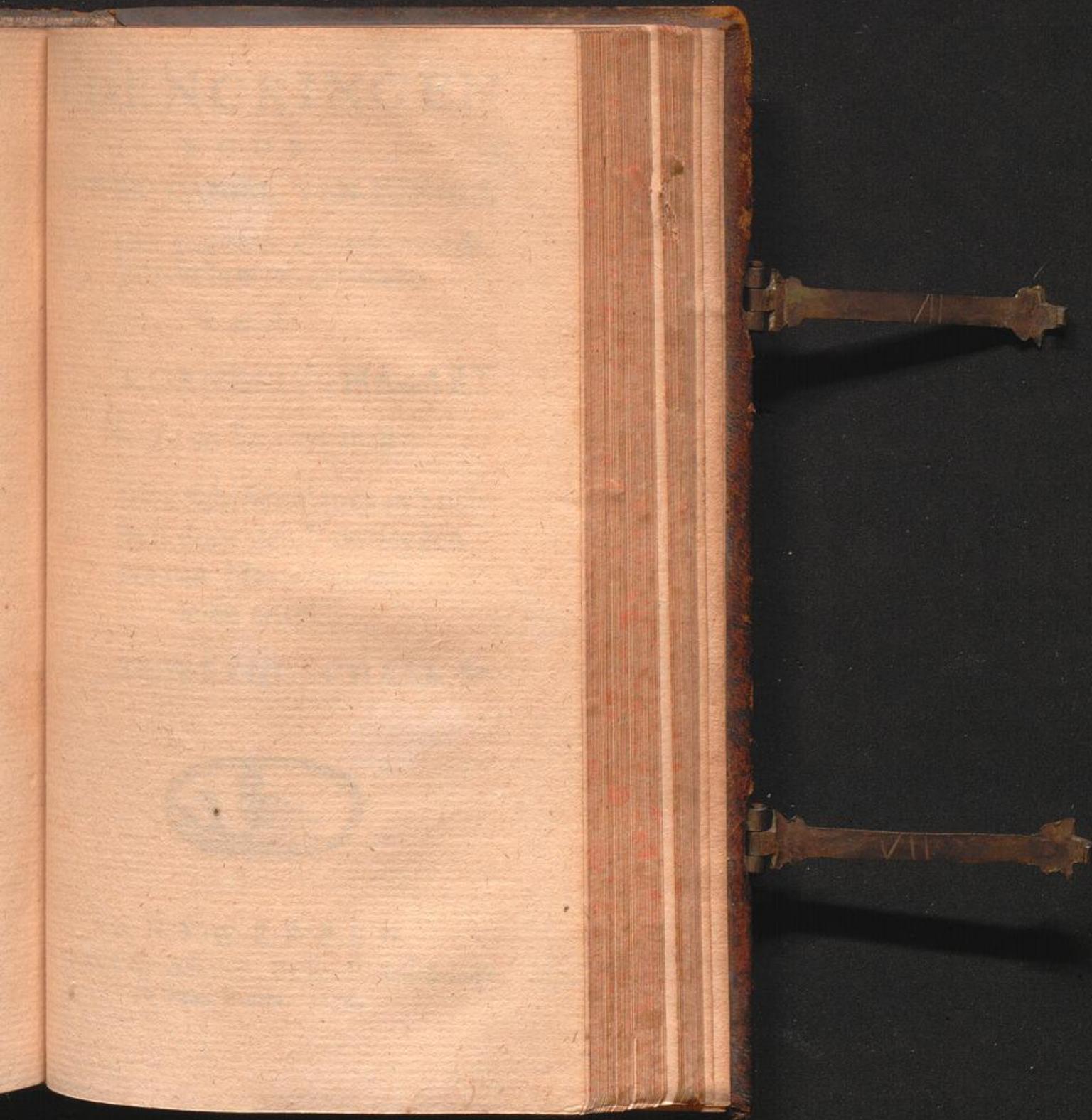
hena
p 19.

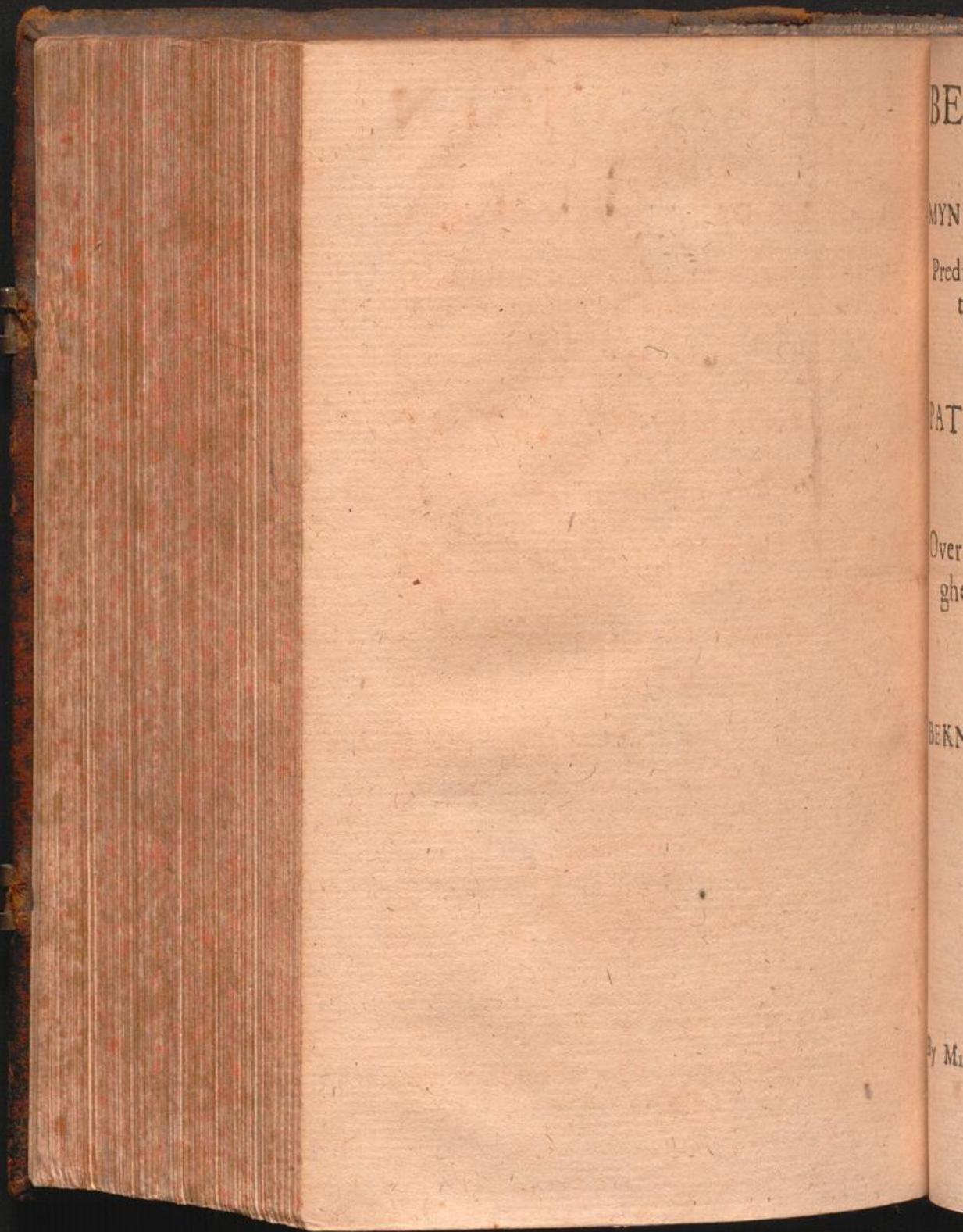
elijck
, om
gaet,
moet
seg
n de
maer
wer
ver
maer
t het

BE

MYN

Pred

PAT

Over

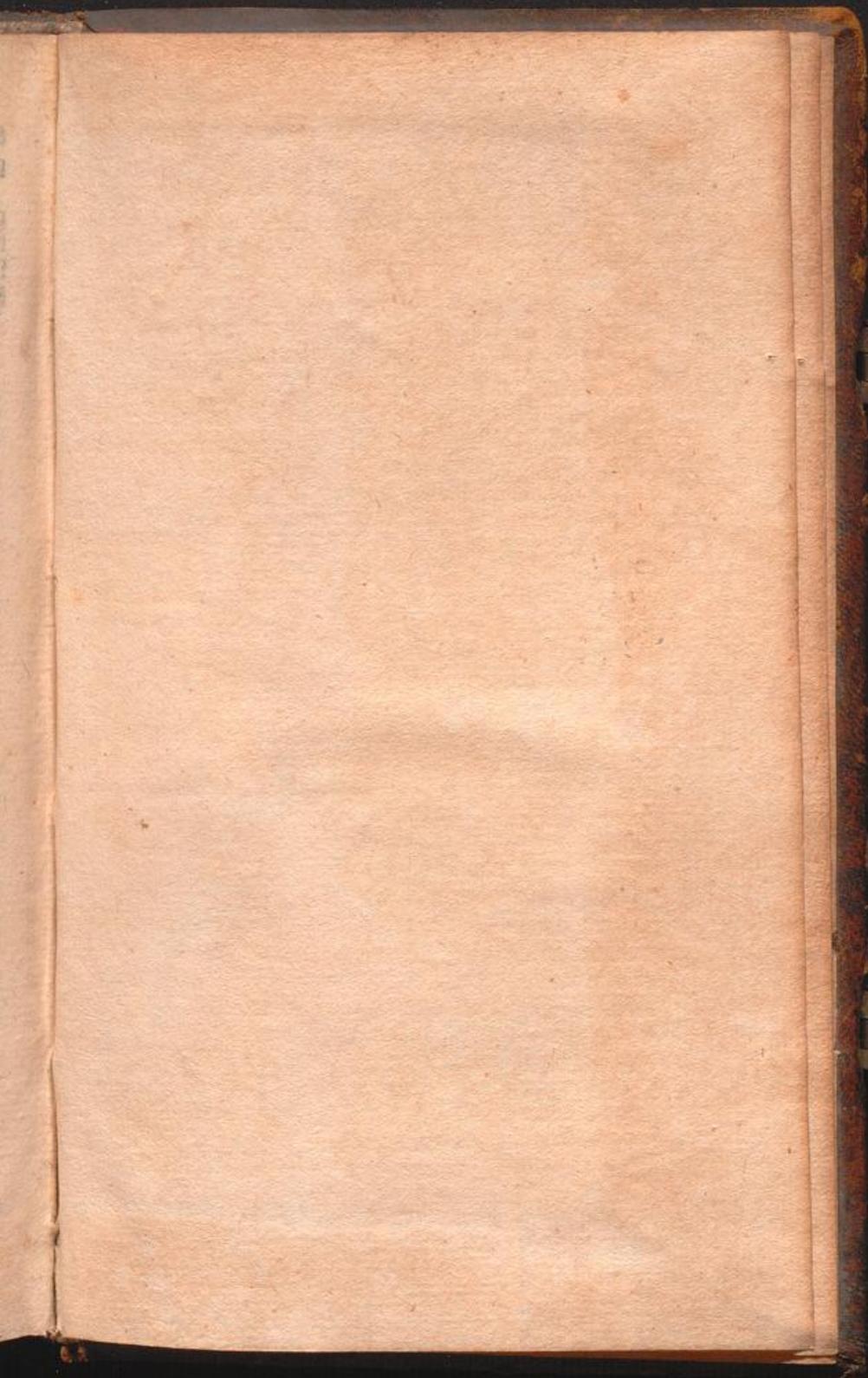
gh

BEKN

By M

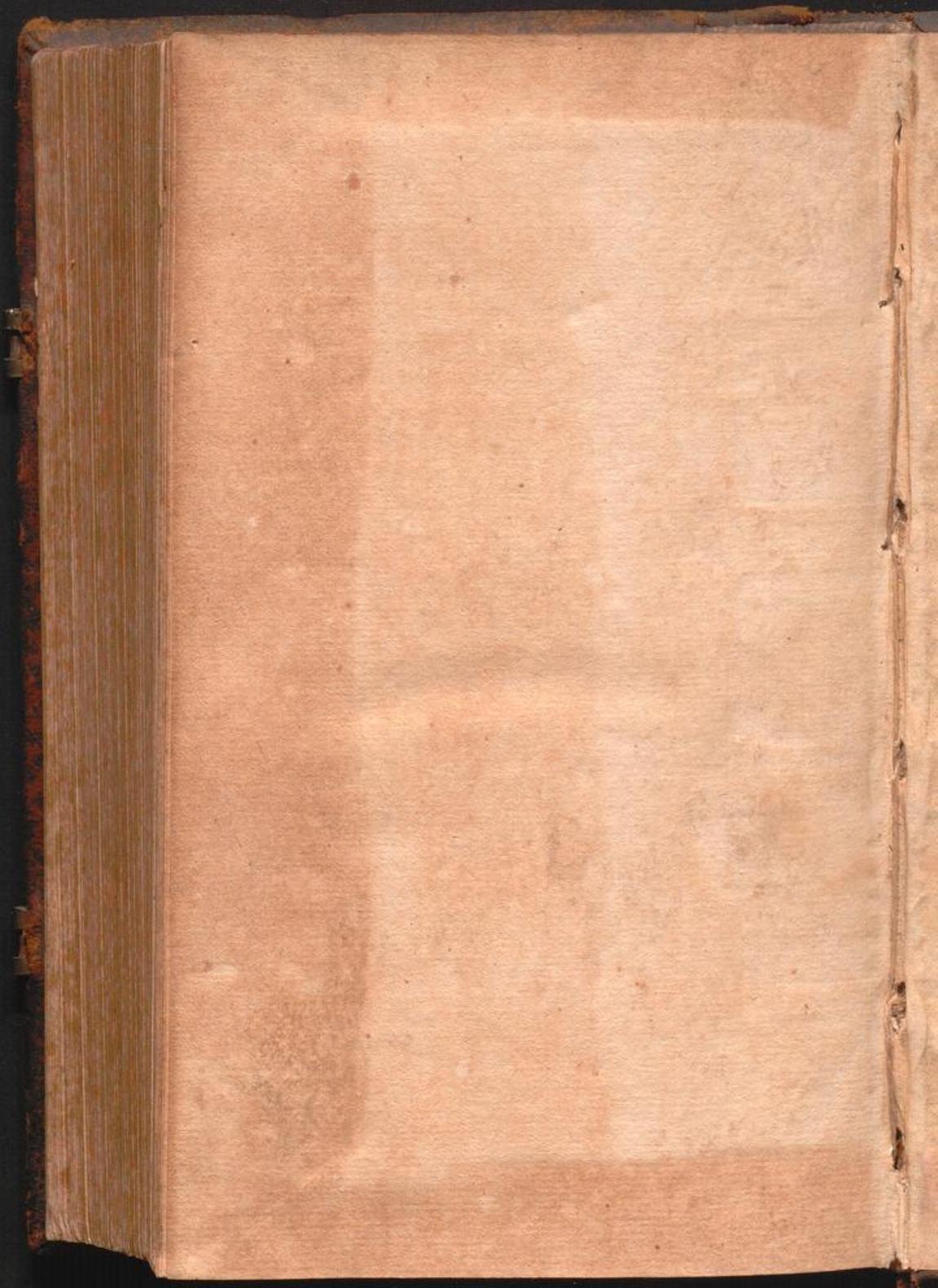

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

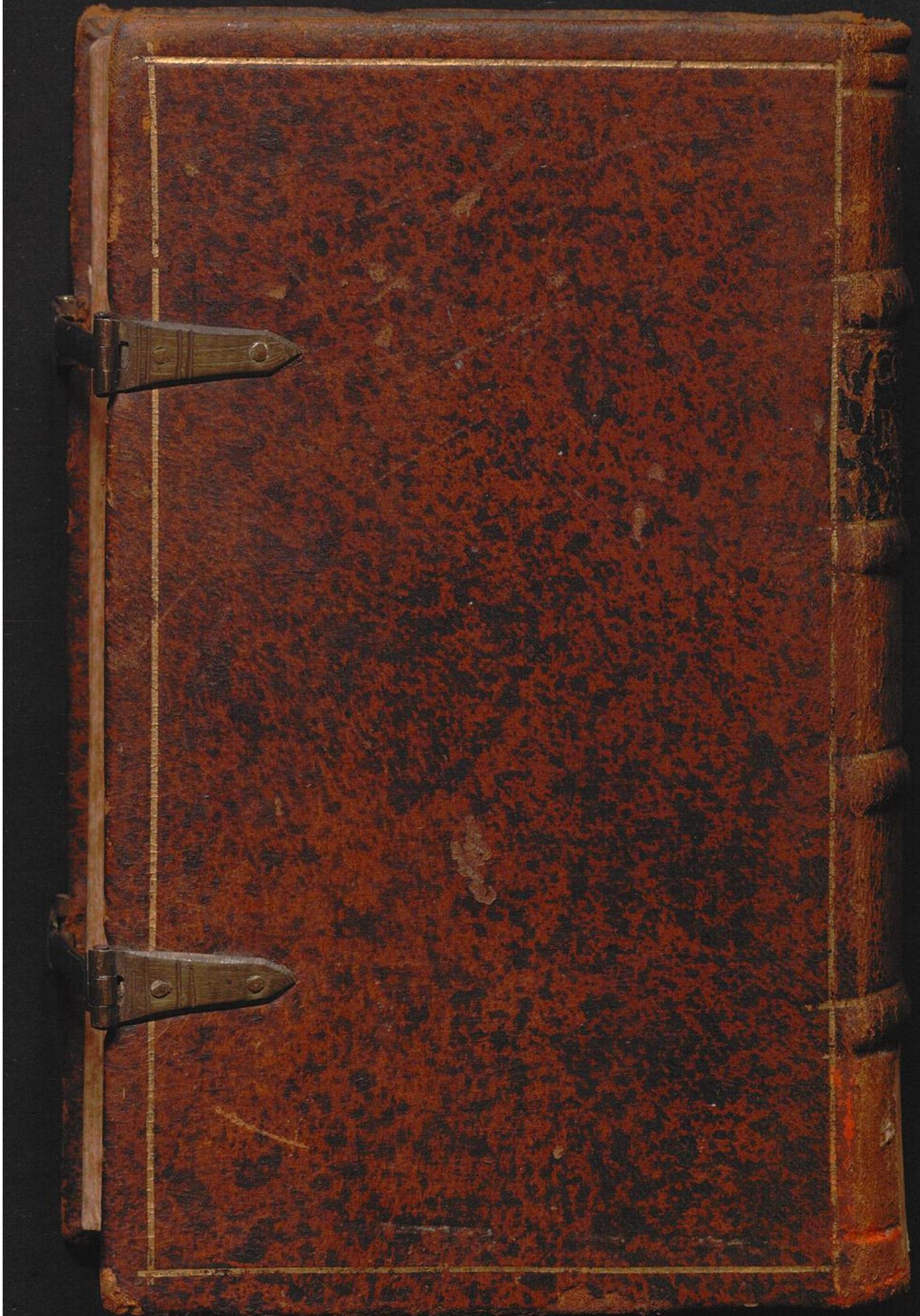

CONTROVER
P. HAZART

Th
6191